

FYLKESMANNEN I OSLO OG AKERSHUS
LANDBRUKSAVDELINGEN

Skolehager i Oslo og Akershus 2012 – status og utfordringer

FYLKESMANNEN I OSLO OG AKERSHUS

Landbruksavdelingen

Postboks 8111, Dep. 0032 OSLO

Telefon 22 00 35 00 – E-post: postmottak@fylkesmannen.no

Tittel:

Skolehager i Oslo og Akershus 2012
-status og utfordringer

Rapport nr.:

1/2012

Dato:

23.11.2012

Forfatter(e):

Linda Jolly, Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB)
Marianne Leisner, Gaia Tjøme

Antall sider:

21 + vedlegg

Prosjektansvarlig:

Ellen Marie Forsberg, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen (FMLA)
Kai-Rune Tollefsen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen (FMLA)

Prosjektleder:

Ellen Marie Forsberg, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen (FMLA)
Kai-Rune Tollefsen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen (FMLA)

Sammendrag:

Rapporten er et oppdrag fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus (FMOA) for å kartlegge skolehager i Oslo og Akershus, drøfte resultatene og presentere forslag til styrking av skolehagevirksomheten. En spørreundersøkelse blant skolene og dybdeintervjuer med sentrale aktører i de to fylkene ble gjennomført for å kartlegge omfanget av skolehagedrift. Videre ble det gjennom et seminar med nøkkelpersoner i Norge og Norden, satt lys på felles erfaringer og forslag til tiltak for den videre utvikling av skolehager.

Rapporten begynner med en redegjørelse for over 100 års praksis med skolehager i Oslo og Akershus, setter den nåværende situasjonen inn i en internasjonal kontekst og presenterer skolehagearbeid i forhold til undervisning for en bærekraftig utvikling.

Resultatene av spørreundersøkelsen drøftes i forhold til læreplanene i de offentlige og private skolene, felles utfordringer i etablering, stell og drift av skolehagene, kompostering som pedagogisk nøkkelaktivitet, dyrestell i skolehager på gårdsbruk, Aktivitetsskolen (tidligere SFO), matlaging, økonomi og i forhold til entreprenørskap.

Forslag til tiltak inkluderer kurs for lærere og lærerstudenter; en veiledningspakke for skoler, styrking av nordisk samarbeid og koordinering med Den naturlige skolesekken, satsing på hager i barnehager, støtte til matlagingskurs, samarbeid med NAV og innvandrere som hageassistenter, bruk av gårder som arenaer for skolehager og laging av en plan for bruk av skolehagene i forhold til læreplanmål.

Vedleggene dokumenterer innsamling av informasjon om skolehagene vi har klart å oppspore i Oslo og Akershus i den tiden vi fikk til disposisjon.

4 emneord:

Skolehager, Oslo og Akershus, kartlegging, tiltak.

Referanse:

Linda Jolly og Marianne Leisner, 2012, Skolehager i Oslo og Akershus 2012 – status og utfordringer, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen, rapport nr. 1/2012.

Forsidebilder:

Foto: Eli Tronsmo

Forord

Skolehagene er igjen aktuelle. De har fått nye former og funksjoner, og blomstrer opp på stadig flere skoler rundt i hele landet. Vår tid trenger mer enn noen gang gode undervisningsarenaer for å lære om prosessene i naturen og om hvor maten kommer fra. Skolehagene er i denne sammenheng et spennende og unikt konsept som skal skape økt interesse, engasjement og innsikt i veien fra frø til mat og helse. Skolehagene i Oslo og Akershus gir mange bybarn nærhet til matproduksjon, matlaging og matkultur.

Det er på denne bakgrunn at Fylkesmannen i Oslo og Akershus igangsatte et prosjekt for å dokumentere utbredelsen av skolehager i Oslo og Akershus i 2011. Prosjektet inkluderer forslag til tiltak. Marianne Leisner i Gaia Tjøme og Linda Jolly ved Universitetet for miljø- og biovitenskap har forfattet rapporten. Ellen Marie Forsberg og Kai-Rune Tollefsen har bidratt til prosjektgjennomføringen. Kari Bjørnø Vangen har ferdigstilt rapporten til trykking.

Vårt håp er at denne prosjektrapporten med forslag til tiltak vil støtte opp under og videreutvikle skolehagevirksomheten i Oslo og Akershus. Den kan også være en inspirasjon til å styrke skolehagesatsingen andre steder i landet

Oslo, 23.11.2012

Morten Ingvaldsen
landbruksdirektør

Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innholdsfortegnelse.....	4
1 Oppdraget.....	6
2 Skolehagene i Oslo og Akershus i et historisk, internasjonalt og bærekraftig perspektiv.....	7
a. Ved begynnelsen var ildsjeler	7
b. En renessanse for skolehagene.....	7
c. Skolehagen – en arena for bærekraftig utvikling	8
d. Innholdet i rapporten	9
3 Viktige aktører i Norge og Norden.....	12
a. Idédugnad for videre arbeid med skolehager i Skandinavia.....	12
b. Geitmyra skolehage.....	12
4 Utfordringer	13
a. Læreplanene.....	13
Læreplaner i offentlig skole	13
Læreplaner i Steinerskolene	14
Læreplaner i Montessoriskolene	14
b. Igangsetting, stell og drift av skolehagene	14
Dugnader.....	14
Sommerferie.....	15
Foreldrestyrt skolehage	15
c. Kompostering.....	15
d. Aktivitetsskolen (tidligere SFO)	16
e. Matlaging	16
f. Dyr.....	16
g. Gårdsbruk.....	17
h. Entreprenørskap	17
i. Økonomi	17
j. Tap av skolehageareal til andre formål.....	17
5 Forslag til handling.....	19
a. Læreplanen.....	19
b. Igangsetting	19
c. Debio-godkjenning av hager	19
d. Satsing på barnehager	19
e. Matlaging	19
f. Nordisk samarbeid.....	20

g. Gårdsbruk.....	20
h. Entreprenørskap	20
i. Økonomi	20
j. Samarbeid med NAV og innvandrere	20
k. Tilbud til lærerhøyskoler	20
6 Oppsummering	21
7 Vedlegg.....	
Vedlegg 1: Tabell over skoler og gårder som har innrapportert skolehageprosjekter	22
Vedlegg 2: Tilbakemelding fra skolehagene.....	48
Vedlegg 3: Geitmyra skolehage, oversikter utarbeidet av Tore Faller	52

1 Oppdraget

Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen (FMLA) ønsket å få laget en oversikt over skolehagevirksomheten i grunnskolene i Oslo og Akershus. Oppdraget inkluderer kartlegging og forslag til tiltak for å støtte opp under skolehagevirksomheten. På forhånd understreket Fylkesmannen at de anser skolehagene som en anledning for barn i byområder til å bli kjent med dyrking av matvekster. Samtidig får de førstehåndserfaring med småskala lokal matproduksjon.

Metodene som vi har brukt er intervjuer med sentrale aktører, spørreskjema som sendes til alle grunnskoler, offentlige og private, allmenne og spesialskoler. I tillegg har vi sendt til noen gårder med skolehagevirksomhet. Vi har også samlet aktuelle aktører både lokalt og i Norden (Norge, Sverige og Danmark) for å drøfte nåværende situasjon og mulige tiltak for å øke skolehagesatsingen. En del telefonintervjuer har også blitt gjennomført hvor lærerne foretrakk det fremfor innsending av spørreskjemaet.

På grunnlag av de innkomne spørreskjemaene, seminaret og vår egen erfaring med kurs for etablering av skolehager, har vi valgt ut temaer som går igjen i flere skolehageprosjekter. I diskusjonen trekker vi frem skoler og prosjekter som kan være inspirerende eksempler for andre skoler, aktivitets-/fritidsskoler og gårder som arbeider sammen med skoler.

2 Skolehagene i Oslo og Akershus i et historisk, internasjonalt og bærekraftig perspektiv

Oslo og Akershus har en lang og ærverdig skolehagetradisjon. I 2009 kunne Geitmyra skolehage feire 100 år med nesten kontinuerlig drift. Kun noen få år på 1980-tallet manglet Oslo en skolehageansvarlig. I skolehagenes storhetstid, fantes 4 helårsansatte gartnere/fagarbeidere, pluss en leder/rektor. Det var opptil 120 skolehagelærere ansatt på deltid, ved siden av vanlig lærerstilling. Tore Faller, som har vært ansatt som skolehageleder i Oslo kommunale skolehager siden 1993, betjener i dag både skolene som bruker Geitmyra, men også alle andre skoler i Oslo som har skolehagevirksomhet og som ønsker hans assistanse.

Vi tar et tilbakeblikk på skolehagenes utvikling og motiver, for å se dagens situasjon i perspektiv. Hvorfor var skolehagene så viktig tidlig i forrige århundre at alle skoler skulle ha tilgang til hagearealer, hva skjedde når de fleste forsvant og hva er motivene for skolene som driver med skolehagene i dag?

a. Ved begynnelsen var ildsjeler

De første initiativene til skolehager i Oslo kom fra enkelte mennesker som var blitt inspirert av strømningene på kontinentet. Frøken Marie Jørstad fortalte i et intervju i Dagbladet i 1909 at hun hadde lest om tyske og danske skolehager og etter å ha skrevet og agitert for lignende i Oslo, tok hun saken i egne hender i en alder av 73 år! Hun fikk overtalt en godseier til å avse jord til skolehageformål og satte i gang. Det fortelles om en sterk dugnadsånd med gratisarbeidende lærere, redskapsdonasjoner fra foreldre og innsamlingsaksjoner. Hun forteller selv om motivene:

"...Der gis ikke noget sundere arbeide for en, end havearbeide, i jorden begraver man all nervøsitet. For barna er intet så oppdragende som at arbeide med jorden. De lærer at kjende og bli glad i naturen, de lærer sig orden, paalidelighet og arbeidsomhet, foruten at de lærer å dyrke de planter, som man har mest nytte av i det daglige liv."
Intervju i Dagbladet for 5. april 1909 under overskrifta: "Kristiania folkeskolers første skolehaver"

Naturglede og erfaring i naturen, helsefremmende arbeid, en oppdragelse i orden og arbeidsomhet, og kjennskap til de vekstene som vi har nytte av daglig er det hun fremhevet som motiver da de tok de første spadetakene for skolehagene i Oslo. Det offentlige sluttet opp om dette arbeidet og allerede i 1911 tok Oslo kommune over utgiftene og koordineringen av skolehagene, samtidig som Norsk Skolehageforbund ble stiftet. Den gamle skolen som stilte krav til en encyklopedisk hukommelse hadde ikke levd opp til forventningene. Anna Sethne, overlærer ved Sagene, skole skrev i 1913 at "man har overvurdert hukommelsen som faktor i barnets tilegnelse av kunnskaper. Å lære ved å gjøre gir sikrere kunnskaper enn å lære ved å huske." Hun spilte en nøkkelrolle i utforming av "Normalplanen" som ble offisielt innført i 1939.

Normalplanen for skoleverket bar preg av reformpedagogiske tiltak og en vekt på aktivitet som et ledende prinsipp. Men det var først i Mønsterplan av 1974 at hagebruk ble tatt med. Formålet var tredelt: naturglede på første plass, så god holdning til livet, og til slutt, kjennskap til praktisk dyrking. En milepæl var nådd, men kunne en plass i Mønsterplanen redde skolehagene fra nye prioriteringer i samfunnet?

b. En renessanse for skolehagene

Skolehagen ble tatt inn i den norske læreplanen først da nedgangstiden var et faktum. I løpet av 1980-tallet ble antall lærerstillinger i Oslo redusert, sommertilbudet forsvant og elevene fant ikke sjeldent deres parseller gjengrodd etter sommerferien. Så sent som i 1984 hadde 80 av 88 grunnskoler i Oslo

skolehage. I dag har ca. 60 % av de tidligere skolehagene blitt omdisponert til byggeformål. Selv Geitmyra skolehage med 40 mål hagejord og mer enn 300 frukttrær har blitt truet med nedbygging gjentatte ganger i de senere år. Området tilbyr skolehager til 17 skoler og aktivitetsskoler i Oslo og er hyppig besøkt av barnhagebarn og pedagogikkstudenter. Er det da grunnlag for å snakke om en renessanse for skolehagene? Vi kaster et blikk utenfor Norges grenser for å se hva som rører seg på skolehagefronten.

Da USAs førstedame, Michelle Obama, laget et skolehageprosjekt på plenen foran Det hvite hus, fikk skolehagene en ny symbolverdi. (www.whitehouse.gov/blog/gardening). USA går ofte foran i utvikling på godt og vondt. Overvekt og sukkersyke, mangelfull ernæring, en stillesittende livsstil og lite kontakt til naturen – dette er problemer som opptar foreldre og lærere i USA. Når deler av plenen ved Det hvite hus blir erstattet av en grønnsakshage og Michelle Obama er med på både luking og høsting sammen med elevene, så er det for å understreke at skolehager er et svar på disse utfordringene. Skolehagen ved Det hvite hus ble brukt i lansering av en ny nasjonal helsesatsning for barn og ungdom, "Let's Move" (www.letsmove.gov), hvor et av de første skrittene for skoler som vil delta er å lage en skolehage.

Allerede på 1990-tallet begynte arbeidet i California med å transformere forsømte skolegårder til bugnende kjøkkenhager (www.edibleschoolyard.org). I delstaten med 38 millioner innbyggere har de i dag flere tusen skolehager og en skoleledelse med visjonen: "A garden in every school" (www.cde.ca.gov/ls/nu/he/garden.asp).

Våre naboland i Norden har også gjenoppdaget skolehager som dagsaktuelle prosjekter. I Finland innførte Vihti kommune skolehager i alle skoler og forskere som har fulgt prosjektet kan dokumentere økt motivasjon og læring i flere fag. I Danmark har for eksempel prosjektet Haver til Maver laget et skolehagesenter på en gård hvor klasser fra hele kommunen har tilbud om en hagetomt, veiledning og matlagingsundervisning med deres egne grønnsaker. I fjor har 2000 elever hatt 8 dager per sesong i deres eget Haver til Maver prosjekt (www.havertilmaver.blogspot.com). Prosjektledelsen beskriver seg selv som:

"et økologisk sanse- og naturoplevelsescenter med gastronomisk fokus rettet mod børn og unge. Igennem undervisning og oplevelser vil vi udvikle børns viden om og indsigt i natur, landbrug, bevægelse/motion, madlavning, sunde madvaner og spiselige oplevelser."

Mens skolehagene er på fremmarsj i mange land, kan vi også glede oss over Oslos nye tilskudd, Geitmyra matkultursenter for barn. Deres formål er å øke matgleden og gi sunne matvaner gjennom opplevelser fra jord til bord. Samarbeid med Geitmyra skolehage styrker en forståelse av hvor maten kommer fra og hvordan hager kan utnyttes som matkammer.

c. Skolehagen – en arena for bærekraftig utvikling

Skolehager er i dag i skuddet i mange land som arenaer for læring om mat og helse, også for naturkontakt og fysisk fostring. I Norges læreplan for grunnskolen, Kunnskapsløftet, legges også vekt på læring for en bærekraftig utvikling (se for eksempel det miljøbevisste menneske, Generelle læreplan). Kan skolehagene bidra til en håndfast opplevelse av bærekraftige alternativer for fremtiden?

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) har dokumentert at omkring 50 % av alt klimagassutslipp kommer fra industriell matproduksjon. Klimagassverstingen er kjøttproduksjon basert på kraftfôr fra nedhoggete regnskogsområder. I tillegg kommer bruk av kunstgjødsel som et svært energikrevende produkt, lang transport og matindustrien. For hver kalori av mat produsert i det industrielle matsystemet, forbruker vi 10-15 kalorier av tilført (fossil) energi.

Samtidig som vår matseddel er en stor del av problemet, kan den også gi oss muligheten til å bidra vesentlig til løsningen. Tilbakeføring av alt organisk avfall i form av kompostert organisk avfall til jorden kan kjøle ned vår planet, samtidig som jorden blir rikere og mer motstandsdyktig mot flom, tørke og

utarming. Studier viser at matproduksjon basert på kretsløpstanken kan lagre 75 % av klimagassoverskudd i matjorden i form av humus over et tidsrom av 50 år.

Hva er så skolehagenes bidrag? Elevene lærer å kjenne gledene av kortreiste, velsmakende produkter fra deres nærmiljø. De får ferdigheter i kompostering av matrester og hageavfall hvor de kan oppleve hvordan et (avfalls-)problem blir til hagens viktigste ressurs. Elevene lærer å kjenne kretsløpene i hagen som er viktig kunnskap for å opprettholde gode livsvilkår for fremtidige generasjoner. De blir fortrolig med en levende matjord som blir desto mer levende jo mer organisk materiale (og dermed også CO₂) er bundet i jorden. Med en erfaringsbasert forståelse av matproduksjon vil barn og deres nærmeste få anledning til å vurdere matkvalitet mer generelt. Kunnskap om kortreist mat, lokal kretsløpsbasert produksjon og en diett tilpasset jordens ressurser kan også bli et produkt fra skolehagearbeidet. Dette kan gi barn håp, glede over å forstå hvor maten kommer fra, en konkret mulighet til å bidra til løsninger og innsikt i vesentlige sammenhenger.

d. Innholdet i rapporten

I denne rapporten har vi løftet frem en rekke gode eksempler på skolehager i Oslo og Akershus. Ved å trekke frem disse prosjektene håper vi at det kan gi inspirasjon til å etablere flere skolehager i Oslo og Akershus og i landet for øvrig. Under diskusjonen drøfter vi tilbakemeldingene fra skolene ved å se på muligheter og begrensinger, og bruker erfaringene og praksisen fra skolene som eksempler. Videre foreslår vi tiltak som kan fremme skolehagesaken i Oslo og Akershus.

På neste side følger en oversikt over skolehagene og skolene som deltok i undersøkelsen. Svarene på spørreundersøkelsen er finner du i vedlegg 1. Noen skolehager er ikke blitt registrert på grunn av manglende tilbakemelding, nyetablering, manglende sporing eller fordi de er knyttet til barnehager eller videregående skoler. Tore Faller sin oversikt over skolehager i Oslo i vedlegg 3 viser i tillegg skolehager som ikke er i drift.

Skolehager i Oslo 2012

Skole	Skolehagedrift
Bolteløkka skole	Parsell ca. 15 minutter gange fra skolen for 1.-2. klasse og 3.-4. klasse.
Gamlebyen skole	Plen med blomsterbed og bærbusker, får ikke lov å grave i jorda. Karpedam.
Stiftelsen Geitmyra matkultursenter for barn	Omfattende dyrking i kasser på Geitmyra gård, høns. 150 m ² grønnsakshage på Geitmyra skolehage. Debio-godkjent. Planer om utvidelse 6. klasse, SFO/aktivitetsskolen.
Grefsen skole	Skolehagen ligger brakk pga. utbygging. Tar opp igjen aktivitet i 2014 pga. byggeprosess.
Haugenstua skole	Foreldredrevet skolehage på brakke grøntområder på Haugenstua.
Huseby skole	Ca. 1000 m ² skolehage i skolegården. 2. klasse og naturfag for 3. klasse bruker hagen.
Høybråten skole	2500 m ² skolehage ca. 10 minutter gange fra skolen. Fritidstilbud for 5.-7. trinn, aktivitetsskolen bruker skolehagen ukentlig.
Høyenhall skole	500-1000 m ² skolehage i utkanten av skolegården. Stort mangfold av frukttrær og bærbusker. Aktivitetsskolen driver hagen.
Kampen Økologiske Barnebondegård	Ca. 500 m ² skolehage og et stort mangfold av dyr. Skoler i nærområdet bruker barnebondegården; barnehage, SFO, ungdomsgruppe mfl.
Lambertseter skole	Skolehagen er egen innhegning i skolegården. 8-10 elever fra spesialenheten samt aktivitetsskolen driver hagen.
Linderud skole	Ca. 50 m ² stor skolehage 1 km fra skolen. 3.-4. trinn driver hagen.
Lutvann skole	300 m ² skolehage i tilknytning til undervisningsbygg. Aktivitetsskolen har litt aktivitet, ellers er det lite aktivitet.
Manglerud skole	Omfattende skolehagevirksomhet, 5 minutter å gå fra skolen. Godt forankret i 1.-7. klassetrinn, til sammen 350 elever er med i skolehagen.
Maridalen skole	Ca. 200 m ² på skolens uteareal. Hønsehus og hønsegård i skolegården. 1.-7. klasse er med, totalt 43 elever.
Marienlyst skole	Ca. 30 m ² skolehage på Geitmyra, 1,5 km fra skolen. 1.-10. klasse.
Nordre Aker skole avd. Nydalen	Ca. 10 m ² skolehage på Geitmyra, 15 minutter med buss fra skolen. 3-5 elever fra barneskolen er på skolehagearbeid.
Nordstrand skole	Ca. 1000 m ² areal fordelt på to steder. Litt dyrking av aktivitetsskolen, de håper på å dyrke opp mer av arealet.
Nordvoll skole	20 m ² skolehage på Geitmyra. Spesialskole for barn med autisme, 7 elever reiser med buss til hagen en dag i uken.
Oslo Montessori skole	15 m ² skolehage på Geitmyra til 7. trinn og tilsvarende areal til 8.-10. trinn. Skolehage under oppbygging rundt skolens bygninger. Epler fra Geitmyra brukes til ferskpresset eplejuice på manuell presse i skolegården.
Ruseløkka skole	Skolehage på Hengsenga på Bygdøy. 6. trinn er mest aktive i bruk av hagen.
Rustad skole	Ca. 4000 m ² i umiddelbar nærhet til skolen. Frukttrær og bærbusker. Potetdyrking i parseller. 1-7 skole med 450 elever, alle er med på skolehageaktivitet.
Skøyen skole	Skolehagen på ca. 60 m ² rett ved skolen bygges nå ut, og er et avsluttet kapittel.
Smestad skole	Aktiv skolehagedrift på skolens uteareal avsatt til dyrking. Pensjonist underviser aktivitetsskolen 3 ganger per uke, i tillegg trekkes skolehage inn i undervisning for 580 elever.
Steinerskolene i Oslo og Bærum, Øverland gård	Ca. 1000 m ² skolehage (ca. 100 ulike vekster) og 1700 m ² frukthage. Egen skolehagelærer. 1.- 8. klasse fra to Steinerskoler bruker hagen. Stor aktivitet og godt forankret i skolens plan.
Stig skole	Ca. 500 m ² skolehage med allsidig grønnsakdyrking på skolens område. 3. og 4. trinn bruker hagen samt 4.- og 6. trinn bruker avlingen i Mat og Helse.

Trasop skole	Ca. 20 m ² bak skolen. Aktivitetskolen på Trasop og Oppsal skole bruker skolehagen.
Tåsen skole	Ca. 15 m ² på Geitmyra. Parsellen drives av aktivitetskolen, 5-7 barn per gang.
Vahl skole	Ca. 40 m ² skolehage på Bjerke-Brobekk parsellområde, ca. 40 minutter fra skolen med buss og gåing. 40-50 elever i hagen samtidig, arbeidet forankres i de forskjellige fag.
Vestre Aker skole	Ca. 15 m ² på Geitmyra. Spesialskole for ungdomsskoleelever med praktisk arbeid i hagen 6-7 ganger vår og høst.
Østensjø skole	30-40 m ² skolehage før utbygging, ny skolehage blir etablert vår 2013. 5.-6. klasse bruker skolehagen aktivt.

Skolehager i Akershus 2012

Brønnerud skole, Ås	Ca. 100 m ² skolehage i skolegården. 1.-7. trinn arbeider i hagen. Godt forankret i flere fag og i skolens årsplan.
Bærum Montessori skole, Bærum	Ca. 100 m ² på skolen er under opparbeiding, mål er at hver klasse har ansvar for sin del av arbeidet og sin del av avlingen.
Dal skole, Frogn	Alle elever er med på en liten blomsterhage, samt å være med på å ta opp poteter på jordene rundt skolen om høsten.
Småbruket Heiberg, Nes	Planlegger å bygge opp skolehage på småbruket.
Lesteberg skoletilbud og Vestby Naturbarnehage, Vestby	Ca. 30 m ² skolehage, frukthage og landbruksdyrking av høy/gress, korn, halm m.m. 65-80 barnehagebarn og 3 elever med spesialpedagogisk tilbud bruker hagen og gården.
Nannestad ungdomsskole, Nannestad	Hegli gård ligger ca. 2 km fra ungdomsskolen. Allsidig økologisk gårdsbruk. 5-6 paralelle klasser på alle trinn er 1-2 uker på Hegli gård i løpet av hvert skoleår.
Runni Ungdomsskole, Nes	15 m ² skolehage på en gård, 2 mil fra skolen. 8.- og 9. trinn, 7-8 stk. om gangen.
Steinerskolen i Asker	To skoler, ca. 25 m ² skolehage på hver skole. 4.-9.klasse er involvert i dyrkingen.
Steinerskolen i Lørenskog	63 m ² dyrking samt en rekke bed og kasser. 1.-9. klasse er involvert i dyrkingen av urter, grønnsaker, frukt, bær og blomster.
Steinerskolen på Nesodden	Ca. 400 m ² rett syd for skolen. 2., 4., 6. og 8. klasse har hagebruk 2-3 timer per uke i dyrkingssesongen.
Steinerskolen på Ås	Skolehage i tilknytning til skolegården. 2.-6. klasse får hvert sitt bed. Prosjekter i hagen er godt innarbeidet i læreplanen.
Stordammen Alternative skole, Asker	Ca. 100 m ² skolehage, urtebed, drivhus, høner. 10 elever i 9.- og 10. klassetrinn bruker hagen aktivt.

3 Viktige aktører i Norge og Norden

a. Idédugnad for videre arbeid med skolehager i Skandinavia

26. januar, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen

I forbindelse med det årlige skolehageseminalet i Oslo i slutten av januar kom foredragsholdere og representanter fra skolehagemiljøene i Sverige og Danmark. Vi benyttet oss av anledningen og inviterte til en idédugnad dagen før seminaret. Vi var til sammen 16 personer. Linda Jolly presenterte vårt kartleggingsprosjekt for Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Deretter hadde vi gleden av inspirerende presentasjoner fra "Haver til Maver" i Danmark. Thomas Høgedal, Peter Laxdal og Thomas Nielsen fortalte om den daglige driften av "Haver til Maver" i Odense og Humlebæk. Camilla Roed Otte viste hvordan de ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) ved Aarhus Universitet hadde utarbeidet rapporten om "Haver til Maver" og hvordan de ønsket å få konseptet spredt. Maiken McCormick fra Splint AS var leid inn til å lede et gruppearbeid. Dette resulterte i en kreativ idédugnad, med en lang rekke forslag til fremdrift og videre samarbeid. Det ble konstatert et ønske om å etablere et skolehageforum for Danmark, Sverige og Norge med årlige samlinger. Det kom også frem at skolehagene har vokst frem på forskjellige vis i de tre landene og at det er mye å hente ved å dele erfaringer og kunnskap. I Danmark ble prosjektet "Haver til Maver" etablert i 2006. En beskrivelse av prosjektet er i innledningen. De danske representanter uttrykte behov for å få forankret aktivitetene elevene gjør i skolehagen bedre i de øvrige skolefagene. De hadde en formening om at lærerne i liten grad så forbindelsen mellom de praktiske oppgavene på gården og skolefagene. Fra Sverige kom to deltakere. Den ene kom fra Gunnebo Slott i Gøteborg, hvor de vurderer å lage et skolehagetilbud i deres økologiske hageanlegg. Den andre kom fra Baltic Ecological Recycling Agriculture and Society project (Beras) der de lager skolehager i Södertälje kommune som et ledd i arbeidet med å redde Østersjøen for forurensinger. I Norge er det et sammensatt miljø som arbeider med skolehager. Idédugnaden var viktig for å få etablert en god dialog mellom de forskjellige aktørene; Geitmyra skolehage i Oslo, skolehagearbeidet Bioforsk gjør på Tingvoll, Naturfagsenteret, Universitetet for miljø- og biovitenskap m.fl.

Videre er det i Norge gjort et langvarig arbeid for å få beholde Geitmyra skolehage sin unike plassering midt i Oslo og å utvikle etterutdanningskurset for lærere og bønder i skolehagedrift på Universitetet for miljø og biovitenskap.

Idédugnaden la grunnlag for et godt samarbeidsmiljø mellom de ulike aktører i Norge og en vilje til å styrke kontakten mellom skolehagearbeidere i Skandinavia.

b. Geitmyra skolehage

Tore Fallér er en sentral person i skolehageaktivitetene i Oslo. I forbindelse med rapporten har vi diskutert omfanget og bredden av skolehager i Oslo kommune med han. Han har utarbeidet gode og oppdaterte oversikter over skolehagearealene som er vedlagt rapporten. Vi har ikke fått kontakt med alle som er tilknyttet hans nettverk, men har fått et godt overblikk over skolehagene knyttet til Geitmyra.

4 Utfordringer

a. Læreplanene

Læreplaner i offentlig skole

Skolehagen har ikke vært en prioritert læringsarena i skolen i Norges skolehistorie. *Læreplanverk 97* innførte detaljerte planer for både skolens struktur og innhold. Elevene skulle lære å lage kompost, lære å kjenne de vanligste bærslagene, fruktene og grønnsakene, de skulle bli kjent med hvordan mennesker lærte å dyrke jorden og bruke husdyr, plog, sal, vasshjul osv. De skulle også bli kjent med ressurser og næringer på hjemstedet og med hvordan naturen endres på grunn av menneskers inngripen. Dette kan leses som en læreplan for skolehagearbeid. Spesielt Manglerud skole har integrert disse momentene i skolehageplanen for alle syv klassetrinn. Elevene lager kompost, sår frø av de vanlige kulturplantene, de steller frukttrær og bærbusker, betjener en værstasjon, m.m.

Med Kunnskapsløftet (06) forsvant de konkrete læringsaktivitetene som kompostering fra læreplanen, men skolene fikk betraktelig mer metodefrihet for å nå læringsmålene, nå betegnet som "kompetansemål". Skoler som Nannestad ungdomsskole kunne velge å ta utgangspunkt i læringsarenaer utenfor skolen og bruke prinsippet til den omvendte læreplanen for å knytte fag til reelle oppgaver i et autentisk miljø: I stedet for å følge temaene slik de er ordnet i lærebøker, følger deler av undervisningen de erfaringene som elevene har gjort seg under praktiske økter i hagen. Fag som matematikk, naturfag, samfunnsfag, mat og helse, norsk og kunst og håndverk byr på uendelige muligheter til konkret læring i skolehagen (www.skolehagen.no).

En av skolene i denne rapporten, Runni skole i Nes kommune, har benyttet mulighetene i arbeidslivsfag for å gi interesserte elever et tilbud i naturbruk. Valgfagene som fra høsten 2012 skal gi et bidrag til gjeninnføring av mer praktisk rettede fag har også potensiale for å ta skolehager og gårder i bruk som læringsarenaer. UMB, i samarbeid med Naturfagsenteret og Bioforsk Økologisk, har levert et forslag til Undervisningsdirektoratet for et valgfag i 'Naturbruk og mat'. Mulighetene er mange for skolene og lærerne som ser potensialet.

Læreplanverk 97 og Kunnskapsløftet har i tillegg til de faglige målene også den generelle læreplan som fremhever bl.a. det arbeidende menneske, det meningssøkende menneske, det miljøbevisste menneske, det samarbeidende menneske som veiledende prinsipper for det arbeidet som skal gjøres i skolen. Skolehagen viser seg å være en ypperlig arena for integrering av mennesker fra forskjellige kulturer, for å lære utholdenhet og nøyaktighet, for å løfte sammen og få til noe i fellesskap og for å gi et konkret og vesentlig bidrag til miljøutfordringene.

I praksis viser det seg at det ikke er lett å finne verken tid eller midler til en skolehagesatsning når det ikke er pålagt av læreplanen. Flere skoler som har svart på undersøkelsen har skrevet om dette (se for eksempel Lutvann skole og Stig skole). Lærerne og skolelederne føler et økende press fra målene i Kunnskapsløftet i tillegg til måling av kunnskaper i nasjonale og internasjonale prøver. Dette fører til at lærere stort sett holder seg til lærebøker og klasseroms innlæring av kunnskapsmål. Det er store variasjoner i hvordan skolene som er med i kartleggingen forankrer skolehagearbeid opp mot kunnskapsmålene. Nannestad ungdomsskole avsetter fire uker per elev til praktisk arbeid med matproduksjon, mens andre skoler ikke har timer til rådighet fra 3./4. klasse oppover.

Det er også behov for grunnleggende ferdigheter hos lærerne når det gjelder dyrking og stell av en skolehage. I dette lyset, må det betraktes som en stor prestasjon at så mange skoler i Oslo og Akershus har klart å gjennomføre skolehageprosjekter. Vi vil også påpeke at en god del av skolene er spesial skoler som bruker hagen i et tilpasset opplegg for elevene. Hvor mange skoletrette elever som kunne ha blitt styrket gjennom tilgang til andre og mer praktiske læringsmetoder slik som skolehagen tilbyr, forblir et åpent spørsmål.

Læreplaner i Steinerskolene

Påfallende mange av Steinerskolene har gitt tilbakemeldinger om skolehager som omfatter timer på flere klassetrinn. Steinerskolen ble til i bølgen av reformpedagogiske bevegelser tidlig i forrige århundre. Allerede fra starten i den første skolen i Tyskland var en skolehage ansett for å være en essensiell læringsarena. Barn fra den alderen hvor de var store nok til å bruke vanlige hageredskaper (ca. 5.-6. klasse) til de var kommet på andre siden av puberteten (10. klasse) hadde hagebrukstimer gjennom hele året. Skolehagen har derfor lange tradisjoner innenfor Steinerskolen. I dag er skolehagen integrert i planene for "mat og helse" i norske Steinerskoler. Allerede ved 4. klasse skal elevene "ha kjennskap til dyrking og foredling av kjente matvarer" og "kjenne til de viktigste kornsortene og grønnsaksslagene". Ved 7. klasse skal elevene bl.a. "lage mat fra lokale og fra fremmede kulturer" og "lage mat i naturen ved å bruke naturen som ressurs". Ved 10. klasse skal elevene "vite hvordan man lager en god kompost og beskrive prosessene" og "kjenne til grunnprinsippene innenfor økologisk matvareproduksjon". Disse er bare et utvalg av mål som er knyttet konkret til læring i skolehagen. De fleste Steinerskolene har også økter på gårder for forskjellige klassetrinn. Steinerhøyskolen i Oslo har en skolehage i en offentlig park ved siden av lærerutdanningen. Lærerstudentene får to uker med praktisk og teoretisk arbeid med skolehage og pedagogisk bruk av gårdsdrift i løpet av studiene.

Læreplaner i Montessoriskolene

Montessoriskolene har også et eksplisitt mål om å engasjere elevene i hendenes arbeid som å inkludere skolehagearbeid. Maria Montessori skrev: "in this way he becomes a man. He does it with his hands, by experience. First in play, then through work..." (M. Montessori 1949). Montessori hadde opprinnelige en idé om "erdkinder" som innebar at ungdommene skulle drive en bondegård i liten skala og skape et miniatyrsamfunn som læringsarena. I dag har skolen forpliktet seg i læreplan til å sette av tid hvor ungdommene kan gjøre praktiske erfaringer med primærnæringene. I Oslo har de en parsell på Geitmyra for både 7. klasse og ungdomsskolen, i tillegg til en kjøkkenhage som de bygger opp på skolens uteareal. Det de dyrker går inn i kjøkkenet på skolen hvor elevene får et varmt måltid hver dag. Lærere ved skolen forteller om en Montessoriskole i USA der skolen er integrert i en gård.

www.hershey-montessori.org/adolescentCommunity.cfm

b. Igangsetting, stell og drift av skolehagene

Skolehagene trenger omsorg, stell og pleie. Dette behovet for oppmerksomhet er en viktig grunn til at mange kvier seg for å sette i gang. Her lukter det overtidsarbeid og amputerte sommerferier. I denne sammenheng er arbeidet Tore Faller gjør som leder av Geitmyra skolehage av stor betydning for mange av Osloskolene. Her er de med i et lokalt nettverk der Tore Faller hjelper dem i gang hver vår. Dette er unikt i landet og en god løsning i store byer. Selv de som får denne drahjelpen trenger en gjennomarbeidet plan for å få en bugnende og fruktbar hage å høste fra. Et godt råd er å knytte mange mennesker til skolehageprosjektet, og gjennom det gi flere et eierforhold til hagen. Dette kan løses på forskjellige måter.

Dugnader

Dugnadsbegrepet er utpreget norsk. Å jobbe ulønnet på dugnad, løfte sammen for å hjelpe naboer var forutsetningen for å få utført spesielle oppgaver og har lange tradisjoner her i landet. Det har dessuten en sideeffekt av å binde folk sammen og skape sosialt felleskap på tvers av alder, status og religion. Spesielt barna får en sterkere binding til hagen gjennom de voksnes engasjement. For dem er dugnad en fest.

På Høybråten skole drives skolehagen som et samarbeidsprosjekt mellom skolen og diverse foreninger og lag. Her er skolehagen drevet av Frivillighetssentralen, Pensjonistforeningen, Eldre gutta i Høybråten, Stovner idrettslag, Lions på Høybråten og foreldre. Her er skolehagen blitt et lim som binder sammen lokalmiljøet.

På Huseby skole har skolehageansvarlig fått grønt lys fra rektor til å invitere til foreldredugnad; "Bare prøv" sa rektor med et smil. Dette smilet viser nok en tendens i samfunnet i dag, at det er lite vilje til å ta

i et ekstra tak i en travel hverdag. Smestad skole ligger ikke langt unna Huseby og her har både alle skolens lærere og foreldrene dugnader. Dette kan tyde på at ved å forankre skolehagen hos ledelsen og i skolens planer kan både foreldre og lærere få lyst til å yte en ekstrainsats for at det skal se fint ut.

Steinerskolene har dugnadsarbeid gitt som en nødvendig del av skolens økonomi og foreldrene binder seg til å bidra med ekstra arbeidsinnsats for å vedlikeholde skolens bygninger og omgivelser. På Steinerskolen i Lørenskog er skolens klatreapparater, dyrkingsbed, amfi, små hus og rullesteinmurer bygget av elever og foresatte på dugnad. Steinerskolen på Ås har også faste vår- og høstdugnader der det bl.a. blir gjort praktisk arbeid ute i hagen.

Sommerferie

Spørsmålet som fort dukker opp når det er snakk om skolehager er hvordan de skal løse hagestell i sommerferien. Matvekstene må vannes og stelles, ugress må lukes. Her er det mange gode løsninger. På Høyenhall skole har de valgt den enkleste løsningen, å bare plante flerårige vekster i skolehagen. Frukttreer og bærbusser klarer seg oftest helt fint uten stell i en måned eller to. Her er det også mye å velge mellom som til sammen kan bli en fin skolehage. Epletrær, plommetrær, pæretreer, hasselnøtter og kirsebærtreer. Videre kan det plantes rips-, solbær- og stikkelsbærbusser, månedsjordebær, bringebær, bjørnebær, amerikanske blåbær, rabarbra og druestokk. På Høyenhall skole plukker de bær som brukes hele året som pålegg på vaflene de steker på det gamle vaffeljernet over bålet i skolehagen. Rustad skole har også en stor skolehage med mye frukt og bær. I tillegg har de parseller til alle klassene hvor det de senere år har vært mest potetdyrking under maisduk. Tore Faller på Geitmyra tilbyr maisduk til skolehagene han betjener. Maisduken er nedbrytbar og brukes som jorddekke der plantene og potetene settes i hull i duken. Ugress kommer ikke gjennom duken, nedbør går gjennom og plantene klarer seg derfor stort sett godt uten stell gjennom sommeren. Flere av skolene rapporterer om god hjelp av å bruke denne duken.

Alternativ til maisduken har de brukt i Steinerskolen i Asker. Her legger de på tilstrekkelig med organisk jorddekkemateriale rett før de fra på sommerferie. De legger aviser nederst, gressklipp og halm på toppen. Her er også læring i å bruke lokalt avfall til en nedbrytbar ressurs i hagen.

Flere av skolehagene blir vannet og luket av skoleelever om sommeren. På Hegli gård tilbyr de overskudd fra skolehagen fra en bod i Nannestad sentrum. Pengene blir bl.a. brukt til å lønne skoleelever som kommer hver mandag kl. 10-14 gjennom sommerferien. Ved Oslo Montessoriskole har de også ungdomsskoleelever som steller parsellen deres på Geitmyra når skolen er stengt.

På Øverland gård organiserer skolehagelærer foreldredugnader til å ta seg av stell av hagen om sommeren. Her stiller de enkelte klassene med foreldre som stiller opp en kveld hver i løpet av sommerferien. Skolehagelærer er da sammen med dem. På Høybråten, Manglerud og Brønnerud steller foreldrene hagen om sommeren.

Foreldrestyrt skolehage

Ved Bolteløkka og Haugenstua skole er det leid ut parseller fra skolehageområdene til foreldre ved skolen. Dette rapporterer de er positivt for miljøet ved skolen. Det gjør at det er folk ved skolen i helgene og i ferien og det ser fint og fruktbart ut. På Haugenstua skole sier de at dette også er en måte å holde jorda i hevd på inntil de får mulighet til å ta området tilbake som skolehageområde. På denne måten trekker de veksler på foreldre fra andre land og kulturer som har solide ferdigheter i hagestell.

c. Kompostering

De fleste skolehagene er økologisk drevet og her er komposten selve kjernepunktet. Komposten er kraftsenteret, her foregår nedbrytingen av organisk avfall og omdanning til humuspartikler som er grunnlaget for en levende jord. Komposten er en pedagogisk oase der løv, matavfall, tang,

husdyrgjødsel, halm og papir brytes ned og bygges opp igjen til stabile næringsstoffer plantene kan ta opp gjennom røttene. Komposten er nøkkelen til kretsløpet i hagen.

Enkelte av skolene rapporterer om kompostene sine. På Lambertseter skole har de et eget kompostområde i skolehagen der eleven henter organisk avfall fra kantina på skolen og har ansvaret for at det blir kompostert. På Manglerud skole har hvert årstrinn ansvar for forskjellige deler av driften av skolehagen. 1. klasse skal jobbe med kompostbingen.

På Kampen økologiske barnebondegård midt i Oslo har de et knippe med små husdyr som til sammen gir råstoff til en stor komposthaug. Her har bydelen kjøpt en tilhenger til dem, slik at de kan frakte kompost til Geitmyra skolehage og til andre i nærområdet som er interessert!

d. Aktivitetsskolen (tidligere SFO)

Det er en rekke av skolene som bruker skolehagen til Aktivitetsskolen.

Høyenhall skole har en gammel skolehage der de har laget et frodig og levende landskap hvor barna i Aktivitetsskolen lærer om sørsamene. På Høybråten bruker de skolehagen ukentlig i Aktivitetsskolen. I tillegg er skolehage et organisert fritidstilbud for 5.-7. trinn. På Tåsen skole har de et godt organisert tilbud til Aktivitetsskolen. Her må foreldre og barn signere på at de vil være med på skolehagearbeid, og dermed forplikte seg til å være godt kledd for arbeidet og at de kan være med til parsellen på Geitmyra.

e. Matlaging

Best utbytte av dyrkingen blir det når produktene fra hagen trekkes inn i matlaging og på den måten gir elevene en opplevelse fra jord til bord. Dette er et viktig motiv (se innledning) til Haver for Maver i Danmark. Her lager de mat sammen med profesjonelle kokker av råvarene på ildsteder (bål og griller) i hagen. I Norge har vi fått Geitmyra matkultursenter for barn. De har som formål å øke matgleden og gi barn sunne matvaner gjennom opplevelser fra jord til bord. Samarbeid med Geitmyra skolehage styrker en forståelse av hvor maten kommer fra og hvordan hager kan utnyttes som matkammer. En rekke av skolene rapporterer om at de lager en høstsuppe av avlingen. På Hegli gård er det elever hver dag i hele skoleåret. Her deles elevene inn i grupper der tilberedning av lunsj er lagt inn. I vintermånedene inviterer de til gjestebud for besteforeldre og andre inviterte æresgjester. På gården lages det årlig til sammen 3000 kuverter av grønnsaker fra skolehagen og kjøtt fra dyr slaktet på gården.

f. Dyr

Dyr krever stort sett mer omsorg og stell enn planter. De gårdene som har skolehage har også dyr, og tilbyr stell med både planter og dyr. Kontakt med dyr har mange positive sider.

I skolehagesammenheng er det en stor pedagogisk gevinst å få egenerfaring med dyrenes rolle i kretsløpet. Både som leverandør av gjødsel, mat, bestøvning og som jordarbeider spiller dyrene en viktig rolle. Høns og gris spiser også våre matrester og forvandler avfall til ressurs. På Maridalen skole har de hatt høns i skolegården siden det ble bygget hønsehus der i forbindelse med prosjektet "Levende skule" i 1997. På Stordammen alternative skole har de også høns på småbruket de driver.

3. klasse i skolehagen på Øverland får være med å lære om bier i bigården. Bienes samfunnsstruktur har alltid fascinert både voksne og barn. I dag hvor det har vært spesielt mye fokus omkring bienes prekære livsforhold, er bigården blitt særdeles viktig, også i byene. Skoler med skolehager har muligheten for et samarbeid med birøkter som kan være en bi-rikelse for hele skolemiljøet.

På Hegli gård, Nannestad ungdomsskole, er det melkekyr, gris, gjess, høns, en hest og New Foundlander-hunden Bjønn. En lokal slakter kommer om høsten og elevene får være med på slakt av dyr på tunet. Prosessen er nøye gjennomtenkt og elevene kan bl.a. avstå fra de mest dramatiske øyeblikkene. Kjøttet blir senere partert av elevene og brukt i matlagingen på gården.

På Kampen Økologiske Barnebondegård (KØBB) pløyer de opp jorda med hest. Her er det i tillegg kaniner, sau, geit, høner og gris!

g. Gårdsbruk

Skolehagene som er med i kartleggingen er forankret på Geitmyra skolehage, på skolens eget uteområde eller på gårdsbruk. Skolehagene som ligger på gårdsbruk har den fordel at det er en autentisk bonde på stedet og at dyr og planter danner et kretsløp. På Grøndal gård drives arbeidslivsfag for Runni ungdomsskole. Gården er økologisk drevet og elevene steller storfe i gårdens melkeproduksjon gjennom hele året og driver en kjøkkenhage i sommerhalvåret.

Hegli gård er også økologisk drevet og det er et stort mangfold av dyr og planter som utgjør helheten. Gården representerer en annen verden enn skolen, og gir opplevelser, erfaringer og kunnskap som for mange vil sitte for livet. På Hegli gård samarbeider de tett med Nannestad ungdomsskole slik at gården og elevenes aktiviteter på gården er svært godt forankret blant lærerne og i skolens læreplaner. Hver elev er 4 uker på gården i løpet av sin ungdomsskoletid. Vår og høst er hagen hovedaktiviteten i tillegg til de øvrige oppgavene på gården.

Nannestad ungdomsskole og Hegli gård kan slik være et forbilde for en utvikling som går i retning av sterkere erfaringsbasert læring og en bærekraftig undervisningsmodell.

h. Entreprenørskap

I mange av skolehageprosjektene som er dokumentert i denne rapporten forteller skolene om entreprenørskapsprosjekter. Disse prosjektene omfatter elevbedrifter, men også sosialt og kulturelt entreprenørskap. På Oslo Montessoriskole lager de granskuddsirup av granskudd fra skogen omkring, eplejuice fra eplene på Geitmyra og syltetøy fra blåbær og bringebær i skogen rundt skolen. På Stordammen Alternative skole selger de overskudd av småplanter på sommermarked og overskudd fra skolehagen selges til foreldrene ettersom det modnes og høstes. På Lambertseter skole har de utsalg av overskudd fra skolehagen en gang hver høst. Alt koster kr 5,-, og de får inn ca. kr 500,-. På Marienlyst skole bruker de avlingen ukentlig i matlaging. Utover dette lager de butikk, hvor de selger overskuddet.

i. Økonomi

Det er store variasjoner i ressursene som blir brukt til skolehagedriften. I Oslo kan skolene søke Oslo kommunale skolehager ved Geitmyra om driftsmidler på inntil kr 2000,-. Dette er for mange skoler den totale utgiften de har til skolehagen. På Østensjø skole arbeider de med å samle frø fra egne planter for viktig læring og ressursparing. På Brønnerud skole i Ås har de to år på rad fått midler fra Den naturlige skolesekken og gjennom det forankret skolehagen i læreplanen. Steinerskolen i Ås har også fått støtte fra Den naturlige skolesekken. Her har de i tillegg fått midler fra Stiftelsen Miljøansvar, Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Ås Hagelag. Steinerskolenes skolehage på Øverland i Bærum har også fått drahjelp av FAU på begge skoler, Økobarnefondet og fra Eckbos legater. På Smestad skole i Oslo er skolehagen godt forankret i skolens plan og det settes av kr 20 000,- til å betale en lærer for arbeidet med hagen.

j. Tap av skolehageareal til andre formål

Frem til 1980-tallet var det sentrale midler som driftet skolehagene i Oslo, og det var en solid stamme av erfarne skolehagelærere. Skolehagearealene mistet status som følge av nedleggingstakten på 80-tallet. Siden den gang har dyrking av mat generelt hatt lav status, noe Tore Faller på Geitmyra skolehage hevder er hovedproblemet i forhold til omdisponering av skolehageareal til andre formål. Skolehagearealene på Geitmyra har i en årrekke vært utsatt for utbyggingsplaner til leiligheter, barnehager etc. Disse arealene har et økonomisk vanskelig liv, og i tillegg til Tore Faller er det en form

for undergrunnsbevegelse av frivillige som holder skolehagearealene i gang. Mye skjer på grasrotplan som ikke blir rapport oppover i systemet.

Skolehageområdene i Oslo har vært under sterk press siden 1980-tallet som utbyggingstomter. Siden skole- og barnehagereformene som begynte på 1990-tallet har mange skolehager blitt omdisponert til lokaler for 10-årig grunnskole og barnehager. Andre steder har parkeringsbehov vært viktigere enn skolehager. Mellom 1989 og 2009 ble antall dekar redusert fra ca. 178 til ca. 93. Til og med Geitmyra skolehageområde som er tilgjengelig for alle skoler i Oslo har måtte kjempe mot utbyggingsplaner flere ganger i de senere år.

I 1989 var det ca. 51 forskjellige skolehager i Oslo, som til sammen betjente 83 skoler. Ca. 25 av disse hagene er i bruk i dag. I tillegg viser kartleggingen at det dukker opp enkelte nye skolehager og at det er en årlig bevegelse i antallet.

Det er vanskelig å si sikkert hvorfor det er så mange flere skolehager i Oslo kommune enn i Akershuskommunene. Oslo kommunale skolehager feiret 100 år i 2009. En lang og stolt historie har gitt skolene et fundament å bygge på og enda noen hjelpe midler. Skolene kan søke om kr 2000,- per år i støtte til deres skolehageprosjekt og får dermed dekket noen av utgiftene til for eksempel frø. Lærerne i Oslo kommune vet også hvor de kan hente råd og veiledning i tillegg til hjelp for å pløye og/eller frese opp deres område fordi det er en fast ansatt som arbeider fulltid for skolehagene. Vi formoder at historiene til skolehagene i Akershuskommunene er forskjellige fra Oslo. Vi kjenner heller ikke til at det finnes tilrettelagte former for støtte og veiledning i disse kommunene, men rammene på denne undersøkelsen har ikke rommet flere detaljer.

Høsten 2012 fremmet Miljøpartiet De Grønne et forslag til bystyret i Oslo kommune om en omfattende satsing på Oslos skolehager. Videre har det også høsten 2012 kommet inn et privat forslag til Bystyret om at det skal varsles ved nedbygging av skolehager og parsellhager i Oslo kommune. Dette viser at det nå mobiliseres krefter for å trygge og fremme skolehagenes eksistens.

[http://www.bydel-st-hanshaugen.oslo.kommune.no/getfile.php/bydel%20st.%20hanshaugen%20\(BSH\)/Internett%20\(BSH\)/Dokumenter/dokument/motekalender/Vedlegg/Marienlyst%20skole%20og%20parsellhage%20-%20barnehage.pdf](http://www.bydel-st-hanshaugen.oslo.kommune.no/getfile.php/bydel%20st.%20hanshaugen%20(BSH)/Internett%20(BSH)/Dokumenter/dokument/motekalender/Vedlegg/Marienlyst%20skole%20og%20parsellhage%20-%20barnehage.pdf)

5 Forslag til handling

På bakgrunn av undersøkelsene i denne rapporten, det nordiske seminaret og mange års erfaring med skolehager har vi satt opp noen forslag til tiltak som vil styrke skolehagesaken.

a. Læreplanen

Skolehage er vektlagt forskjellig i de tre læreplanene vi har vist til. Det foreslås å lage en veiledende skolehagelæreplan basert på Kunnskapsløftet og læreplanene for Steinerskolen og Montessoriskolen, der det vises hvordan de forskjellige praktiske aktivitetene med dyrking støtter læreplanmål. Dette kan bli et viktig bidrag til lærere for å redusere terskelen for å ta elevene ut av klasserommet og inn i praktisk erfaringsbasert læring. Inntil videre kan det gjøres en utredning der læreplanmål som kan knyttes til skolehageaktivitet trekkes frem og sammenstilles for de tre pedagogiske retningene. En slik utredning kan finansieres av for eksempel Den naturlige skolesekken (Naturfagsenteret).

b. Igangsetting

Støtte til å utvikle kurs- og veiledningspakker for lærere og førskolelærere som vil starte opp med skolehagedrift vil være til stor hjelp for å få etablert flere skolehager. Fylkesmannens støtte gir et signal om at dette er et satsingsområde og kan gi verdifull drahjelp. Veiledningspakker for hele lærerkollegier kan gi en styrket forankring og bredere eierskap. Det er også et stort behov for at det blir satt av mer lønnet tid til stell og drift av hagene.

c. Debio-godkjenning av hager

Skolehager kan bli Debio-godkjent. Debio-godkjenning innebærer årlige besøk av revisorer i hagen som ytterligere gir seriøsitet til matproduksjonen. Dette kan bli en del av entreprenørskaps satsning ved skolen. Ekstra gevinsten er kunnskap om krav til økologisk dyrking og et stempel som gjør skolehagen til en del av den "virkelige verden". Geitmyra matkultursenter for barn sin parsell på Geitmyra skolehage er Debio-godkjent.

d. Satsing på barnehager

Barnehagebarn er enda mer mottagelige enn skoleelever når det gjelder sanseinntrykk og tilknytning til naturen. De er ivrige og uredde for smaker og for å prøve noe nytt. I tillegg er deres foreldre ofte også åpne for nye tanker angående mat og aktiviteter med barn. Barnehagekulturen har dessuten færre hindringer i bruk av tid og integrering. En undersøkelse av hager i barnehager og hva som trengs for å fremme økt aktivitet kan i det lange løp bidra til flere skolehager. Har foreldre og barn blitt vant til hagearbeid, kan det bidra til at det etterspørres mer i skolen.

e. Matlaging

Skolehage prosjekter kan med fordel knyttes enda tettere til matlaging. Geitmyra matkultursenter er en inspirasjon, og mange av skolehagene rapporterer om bruk av avlingen i matlaging. Målet er at alle skolehager knytter produktene til matlaging. Skolehagene kan få bedre omdømme dersom de kan få midler til å få besøk av en kokk i hagen. Midler til å lage et utekjøkken eller på annen måte legge til rette for matlaging kan gi en bedre forankring av skolehagen. I Haver til Maver i Danmark har de laget kokebøker for barn med ingrediensene fra deres hager, trykket oppskrifter på bæreposer og gir dem grønnsaker med hjem i posene. Matlagingskurs for lærerne kan også styrke forbindelsen mellom skolehagen og ernæring.

f. Nordisk samarbeid

Det nordiske møte som oppsto i forbindelsen med miniseminarer var inspirerende og frister til gjentakelse. Vi fikk en fin ramme for denne sammenkomsten hos Fylkesmannen. Støtte til det videre arbeidet med å få samlet de nordiske krefter og utgifter knyttet til reiser vil være et viktig bidrag til å styrke skolehagemiljøet.

g. Gårdsbruk

En medarbeider fra Bygdø Kongsgård deltok på seminaret og fortalte om planer for skolehageområdet på gården. Arenaer som Bygdø Kongsgård og Bogstad Gård, samt besøksgårder som Kampen Økologiske Barnebondegård (KØBB) kan bli autentiske arenaer for skolene i nærområdet. I tillegg til å stille jord, veiledning, redskaper og dyrene på gården til disposisjon kan gårder gjøre skolehageprosjekter lettere tilgjengelig for skolene.

h. Entreprenørskap

Skolehagene er en utmerket arena for entreprenørskap. Skolene kan knytte seg opp til dette gjennom et mangfold av prosjekter. De kan selge produktene på et marked eller torg, de kan videreforedle og tilby saft, syltetøy, syltet agurk og gresskar, tørkede urter og teer osv. Å lage en hage for et eldrehjem, i en kommunal park eller i en barnehage er også en mulighet for sosialt entreprenørskap. Kafeer og festmåltider for foreldre og besteforeldre er også prosjekter som egner seg som entreprenørskap. Ungt Entreprenørskap (UE) veileder og bidrar til slike prosjekter i skolen.

i. Økonomi

Nå som Naturfagsenteret også er engasjert i skolehagesatsingen, kan større fokus og flere midler gjøres tilgjengelig for skolehageprosjekter. Det kan være en fordel å koordinere tiltak mellom Fylkesmannen og Naturfagsenteret for Oslo og Akershus. Det er også av stor økonomisk betydning at skolene setter av ressurser til skolehagedrift og lærer, og gir arbeidet verdi gjennom forankring av skolehagearbeidet i lærerkollegiet.

j. Samarbeid med NAV og innvandrere

Flere eksempler har vist at en skolehage kan være en svært god arena for integrering av innvandrere. Her er det mange å lytte til og snakke med, samtidig som mange nye landsmenn har utmerkede ferdigheter i dyrking. Deres erfaring med kultivering av jorden kan være av stor verdi for lærere som er nybegynnerne med skolehagearbeid. Arbeidet med jorda har også en terapeutisk effekt på traumatiserte mennesker. På bakgrunn av dette kan det være meget interessant om Fylkesmannens landbruksavdeling i samarbeid med NAV kan utarbeide et tilbud til innvandrere om å arbeide i skolehage som et ledd i integreringsprosessen samtidig som det kan være en viktig støtte for skolehagene.

k. Tilbud til lærerhøyskoler

De yngre lærere og lærerstudenter har oftest minimalt med kunnskap og erfaring når det gjelder dyrking og kultivering. Praktisk arbeid med jord og planter på lærerhøyskolene vil derfor være til god hjelp for å bygge kunnskap og inspirasjon hos studentene. Et kurstilbud i samarbeid med lærerhøyskoler bør være et prioritert tiltak.

6 Oppsummering

Rapporten gir innsikt i den nåværende situasjon med skolehager i Oslo og Akershus. Statusoversikten er ikke fullstendig da skolehagearealene er av en flyktig karakter ved at de raskt kan etableres og tilsvarende raskt gjengroes eller omdisponeres. Det er heller ikke lett å finne frem til den/de ansvarlige for en skolehage gjennom skolekontorene. Derfor har det vært krevende å få en fullstendig oversikt i løpet av kort tid.

Det er mye å glede seg over og en frodig flora av forskjellige måter å integrere og drifte en skolehage på. Vi håper at rapporten vil bidra til en oppblomstring og videreutvikling av skolehagene og at flere får øynene opp for de læringsmuligheter og helseeffekter skolehagene kan bidra med.

Forfatterne av rapporten har arbeidet praktisk med skolehager og med kurs i etablering av skolehager i hele landet. Vi vil takke Fylkesmannen i Oslo og Akershus for initiativet og støtten til rapporten. Tore Faller har også bidratt vesentlig ved å dele sin erfaring og sitt kontaktnett med oss.

Det er vårt ønske at flere landbruksavdelinger hos Fylkesmannsembetene rundt i landet kan bli inspirert til å lage en lignende rapport for deres fylke. En slik landsoversikt kan være et utgangspunkt for et mangfold av tiltak og samarbeidsprosjekter. Vi vet for eksempel at det er et prosjekt i gang for å få hager i alle barnehager i Bodø kommune som en del av studiet "økologisk økonomi" ved Universitetet i Nordland. Slik vi skrev innledningsvis, skolehager er arenaer for å gjenvinne et forhold til mat, til naturen og til fysisk arbeid. Å styrke dette arbeidet kan være konkrete skritt mot en bærekraftig utvikling for både barn og voksne.

Skolehager i Oslo og Akershus

Vedlegget viser oversikten over alle skoler med skolehager i Oslo og Akershus i 2012 som deltok i spørreundersøkelsen. De fleste fylte ut spørreskjemaet, mens noen ble intervjuet på telefon. Disse er markert med "telefonintervju" under skolens navn. Svarene er noe redigert, men stort sett gjengitt slik de er formidlet muntlig eller skriftlig. Vi tar forbehold mot at det er skolehager i drift som vi ikke har klart å oppspore i undersøkelsen.

Oslo

Bolteløkkas skole

Kontaktperson

Elisabeth Vold Bjone

Beliggenhet

Ca. 15 minutters gange fra skolen

Drift

Jeg er ansvarlig for å dele opp Bolteløkkas parsell etter hvor mange som er interessert hvert år. Dette gjøres på fritiden, og jeg får ikke betalt for arbeidet. I tillegg har Aktivitetsskolen en større parsell som de bruker aktivt. Hver enkelt parsell (etter oppdeling) disponeres av den enkelte familie. Jeg bistår med råd og hjelp under våronn, men hver enkelt familie står selv for stell av parsellen. Vi har to faste kvelder i uka hvor hagen er åpen. I tillegg er det ofte noen der i helgene, slik at det er mulig å stelle hagen.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Alle trinnene på Bolteløkkas har mulighet til å ha parsell (1.-7.) og det er som regel ca. 25 familier som melder sin interesse hvert år. Noen av disse har barn på flere trinn, men det er vanskelig å si hvor mange som er der samtidig. Når aktivitetsskolen jobber i sin del av parsellen er det som regel enten 1.-2. trinn som er der samlet, eller 3.-4. trinn.

Økonomi

Aktivitetsskolens ansatte får betalt vanlig lønn når de er der i skoletiden, ellers er det ingen som får betalt.

Utgifter til frø/ redskaper/ annet vedrørende drift av hagen

Vi har fått noen midler fra FAU innimellom, samt poteter og løk fra skolehagerektor, ellers står den enkelte familie for innkjøpene.

Forankring

Dette er ikke en del av skolens virksomhetsplan. Ikke det jeg vet i hvert fall.

Gamlebyen skole

Kontaktperson

ass. rektor Odd Ingar Smeland

Telefonintervju

Gamlebyen skole er registrert i Geitmyra skolehager. De har imidlertid kun plen med blomsterbed, stauder, noen bærbusker. Mottaksklassen holder på med litt i løpet av vårrparten, men det meste dør i løpet sommeren da det er altfor varmt og ikke får nok stell om sommeren. De har karpedam med levende karper i en dam på plenen. Vaktmesteren tar vare på fiskene. Fiskene er inne om vinteren, bæres ut til dammen om våren og inn igjen om høsten. Dette er en seremoni! De kan ikke grave i skolehagen, det er fredet mark. Krever arkeolog for å grave dypere enn 30 cm.

Stiftelsen Geitmyra matkultursenter for barn

Kontaktperson

Idun Leinaas, tlf. 917 32 877

Beliggenhet

Geitmyra matkultursenter for barn er en stiftelse basert på en gave fra Andreas Viestad. Matkultursenteret ligger på Geitmyra gård midt i Oslo i Tåsenveien 2, i skjæringspunktet mellom tre bydeler; St. Hanshaugen, Sagene og Nordre Aker. Eiendommen eies av Oslo kommune og Stiftelsen Geitmyra matkultursenter for barn har inngått en 20 års leiekontrakt. Vi ruster opp gården, driver aktivitet i bygningene på gårdstunet og på jorda, både den som omringer husene, men også på parsellen på Geitmyra skolehager. Gårdsanlegget er satt sammen av en hovedbygning, en sidefløy, et tunhus og et stabbur. Geitmyra gård er en grønn oase midt i Oslo, mellom øst og vest. Skolehagen ligger ca 100 meter unna Geitmyra Gård.

Drift

Arbeidet med dyrking og skolehagen på Geitmyra matkultursenter for barn er finansiert av Statens Landbruksforvaltning. Vi har fått midler til et toårig pilotprosjekt, der vi nå er inne i vårt andre år. Vi dyrker jorda økologisk, samt driver undervisning i tråd med dette. Gjennom undervisning og opplevelser på Geitmyra gård skal barn få lære om jordbruk og råvarer, sunne matvaner, bærekraftighet og natur. Vi vil involvere barna i hele verdikjeden fra jord til bord, fra å dyrke jorda, tilberede, servere og spise maten. Dette som et middel for å vekke sanser, og styrke forståelsen og respekten for ernæring, lokalsamfunnet og forvaltningen av jorda. På Geitmyra Gård har vi satt opp 12 vekstkasser, samt tønner, sirkelbed og flere potetkasser hvor vi dyrker grønnsaker, dette fordi vi ikke får tillatelse fra Oslo Kommune til å grave i jorda. Arbeidet med så mange separate dyrkningspunkter er meget tidkrevende. I tillegg disponerer vi i 2011 ca 150 m² på Geitmyra skolehager. Vi har ansatt en gartner i 50 % stilling, og en prosjektleder i 25 % stilling. I tillegg til disse ressursene har vi også et dugnadslag på rundt 70 personer, som er med gjennom sesongen i arbeidet med landbruket.

Klassetrinn / antall elever + klasser

I 2011 og 2012 er det i hovedsak 6.klasse som er med i hagen. I tillegg tar vi i mot SFO/Aktivitetsskolen, som er blandede klasser. Det er ca 20-30 barn i hagen samtidig. Elevene fra 6.klasse er her totalt 22 timer. I 2011 hadde vi 7 hele uker med undervisning (totalt 154 timer) + 10 enkle dager. I 2012 skal vi ha 30 hele uker med undervisning for 6.klasse (totalt 660 timer) + 20 enkle dager. Vi arbeider tverrfaglig, og skolehagen er en integrert del av all undervisning på Geitmyra matkultursenter for barn.

Forankring

Det økologiske landbruksprosjektet er organisert som et selvstendig prosjekt. Denne kunnskapen danner imidlertid grunnlaget for, og inngår i all kurs- og opplysningsvirksomhet på matkultursenteret.

Grefsen skole

Kontaktperson

Karin Dahle, Undervisningsinspektør, tlf. 23 12 45 60/22 22 12 95

Grefsen skole, Oslo Kommune, skal fra høsten 2012 flytte over i midlertidige lokaler ved Engebråten skole. Skolen skal bygges om /rehabiliteres. Skolen skal stå ferdig igjen høsten 2014. Denne byggeprosessen vil medføre mye trafikk i området, og vi tror ikke vi kan drifte skolehagen igjen før 2014. De siste årene er skolehagen driftet av Aktivitetsskolen. I tillegg har 6. trinn(mat og helse) hatt et lite parti til poteter. Vi er interessert i å ta opp arbeidet i skolehagen igjen når ny skole står ferdig.

Haugenstua skole

Kontaktperson:

Jan Gulseth

Telefonintervju

Skolehagen er foreldredrevet. Jan Gulseth kom for 12 år siden, da lå skolehagen brakk. Han fikk den opp å gå, voksenopplæringen har i perioder brukt den litt. Han fikk bydelen til å bygge den opp igjen. Deretter har de fått en skolehage til, som er veldig fin! Foreldre og voksne i området driver dem. Størrelse: ca. 200 x 60 m + 200x60 m. Områdene er delt inn i parseller på 5 x 25 m parseller. Skolehagen er bygget på brakke grøntområder på Haugenstua. Det er positivt for lærermiljøet at det er parseller. Da er det folk der. Foreldrene m.fl. leier plassen av skolen. Det ser fint, fruktbart og velstelt ut. Skolehageområdet skal bli tilgjengelig for elevene etter hvert, Haugenstua skal bli en 1-10 skole. Det er en stor fremmedspråklig andel av de som driver jorda. De dyrker andre typer vekster. Skolen trenger en ildsjel for å få skolehagen i gang for elevene.

Huseby skole

Kontaktperson

Astrid (Vesla) Kallhovd

Telefonintervju

Beliggenhet

Skolehagen ligger i skolegården, på baksiden ved den gamle, hvite skolebygningen. Det er til sammen ca 1 daa skolehage. Skolehagen er blitt endret etter hvilken innstilling rektor har hatt. Nå er det en ny rektor som er positiv til skolehagedrift.

Drift

Vesla har ansvaret for skolehagen. 1 time i uken er betalt for å drifte utearealene i skolen. Nåværende rektor er også positiv til at hun kan forsøke å få til foreldredugnad. Bare prøv – sa rektor med et smil. De skal involveres i sommerstellet. Sagene skole har også foreldredugnad, og det fungerer fint. Det er først og fremst 2.klassetrinn og naturfag i 3.klasse som bruker skolehagen. Problemet er at de er spikret til et pensum. Fritidsordningen er ikke med i skolehagen, fordi de ikke vil ha konkrete oppgaver. 2. klasse har uteskole hele året, uteskolen inkluderer skolehagen og de er nå 81 elever. Stasjonsundervisning; 14 elever av gangen. De dyrker poteter, jordskokk, stauder og urter, løpstikke og sommerblomster. Plantene må kunne klare seg over en tørr sommer. De utvider i år, med foreldrehjelp til å spa opp gressplener. De laget en nydelig hage for 10 år siden, men driftslederen ville ha gress og ikke bed. Det er mye matlaging i uteskolesammenheng; potetlomper, suppe, kokte poteter, vikingebrød med mer. Lang liste med ting barna lager selv. Det er bål plass ute i skogen. En dag i året har de ekskursjon til Geitmyra for å høste grønnsaker til høstsuppen. De lager mest mulig mat ute. Vesla laget engang en oppskriftsbok for mat i uteskolen. Det ble betalt av Undervisningsetaten i Oslo kommune. Den heter; Skolehagen som læringsarena, naturfag, mat og helse.

Økonomi

Budsjett for skolehagen lå på ca. kr 13 000,- tidligere. Nå gjør hun det hun vil, utgiftene går inn i en større pott. De har en del utstyr, men det er en del brekkasje av redskaper.

Forankring

Uteskolen for 2.klasse, naturfag i 3.klasse, mat og helse i 4.klasse. Faglig forankring er i beskjeden form.

Høybråten skole

Kontaktpersoner

ass. Rektor Thomas Jensen, tlf. 23 34 46 00 og Jan-Henrik Haga

Beliggenhet

10 min. fra skolen, med små skritt 15 min. Størrelse: ca. 2500 m².

Drift

Det er ingen gruppe på Høybråten skole som har ansvar uten ass. rektor.

Skolehagen på Høybråten drives som et samarbeidsprosjekt mellom skolen, diverse foreninger og lag på Høybråten så som: Frivillighetssentralen, Pensjonistforeningen, eldre gutta i Høybråten og Stovner idrettslag, Lions på Høybråten, og foreldre. Våronn og høstønn foregår på den måten at Tore Faller fra Oslo kommunale skolehaver pløyer på høsten og freser for oss på våren. Vi bruker ca. 700 timer på planlegging og drift av skolehagen, med alle som er involvert. Vi dyrker rabarbra, sukkererter, mais, poteter, purre, gulrot, kål, sellerirot, løk, squash, epler og bønner. Til sammen høster vi ca. 500 kg. Foreldrene stiller haven om sommeren. Produktene fra Skolehagen går til elevene.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Fra 0. til 7. klasse. Ca. 15 elever i grupper.

Økonomi

Det er ingen som har betalt for å være med i Høybråten skolehage. Utgifter til frø betales av skolen. Driften av skolehagen går på veldedige midler og en del av det vi dyrker får vi fra Oslo kommunale Skolehaver. Budsjettet for å drive hele Skolehagen er på ca. kr. 3000,- i året.

Forankring

Skolehagen er organisert som et fritidstilbud for 5.-7. trinn, hvor elever melder seg på. Aktivitetsskolen (SFO) bruker skolehagen ukentlig i sesongen.

Høyenhall skole

Kontaktpersoner

Wenche Brekke/Sonja Moldnes/Rune, tlf. 22 75 71 80
Telefonintervju.

Beliggenhet

På skolens område. Det er en eldgammel skolehage som har ligget brakk i noen år. De har prøvd med potet, men jordrotter tar det. Skolehagen ligger rett i utkant av skolegården. 500 – 1000 m². Den er stengt om sommeren.

Drift

Skolehagen drives av Rune, for aktivitetsskolen. Det skal ikke være skolehage i tradisjonell forstand med grønnsaker, det krever ressurser utover det Rune kan stille med. De har bærbusker; aronia, blåbær,

bringebær, jordbær, rips, bjørnebær. En bærhage! Det er epletrær og druer også. I skolehagen er det lavvo og bål plass. Her foregår vaffelsteking på gammelt jern over bålet og annen matlaging. Det er alltid bær på vaflene, hele året. Bærene høstes og fryses hele, moses og serveres på vaflene. Det er også blink i skolehagen for bueskyting.

Andre aktiviteter

Lupe – kikke på ting – termometer – sjekke temp. Sørsamene; lære dem om steinalderen. Vil lære ungene en annen historie om det daglige liv under steinalderen. Sørsamene levde her. Dette er skolehagen for Rune. Idrettshallen trenger parkeringsplasser. Vi må redde skolehagen så den ikke blir tatt til parkering. Hvis Fylkesmannen kan bidra med et skriv, så vil Rune svært gjerne vise til en dokumentasjon på at slike områder er viktig. Bare det å sitte og spikke ved et bål, det er NOK! Av og til er det nok å spikke! Eller ligge og sove, slappe av. Ikke gjøre noe, bare være der. Ligge ved siden av bålet, slappe av, høre på stemmer og lyder. Det er av og til nok! Skolehagen er et fristed! Banker litt steinalder inn i dem av og til.

Forankring

Rune sier: "Skolehagen er gull, men idretten er dessverre sterkere."

Kampen Økologiske Barnebondegård (KØBB)

Kontaktperson

Kjersti eller Heidi Tønnessen, tlf. 481 05 669
Telefonintervju

Beliggenhet

Ca. 500 m² stor, på Kampen. Området var tidligere skolehage til Kampen skole. Den lå så brakk i noen år. Kommunen ville bygge aldershjem der, men ildsjeler fikk lagt det om til besøksgård.

Drift

Dyrene på barnebondegården er kaniner, sau, geit, høner, gris og hest. Skolehagen deler de litt opp. En barnehage bruker den to dager i uken, SFO gruppe på Tøyen skole har holdt på i flere år, og skolen bruker hagen fritt. Videre er det en bondegårdsgruppe med grønnsaker som tema på ettermiddagen som barna melder seg på (19 barn) og det er Hval skole som bruker den til noen elever som trenger litt ekstra. En ungdomsgruppe fra Riddersheim (ungdom og kvalifisering) kommer opp en dag i uka og ordner med grønnsaker. Det er også matkurs i hagen på Kampen. De er ikke knyttet opp til Geitmyra, men deres overskudd av gjødselkompost kjøres til Geitmyra. Bydelen har kjøpt henger til Kampen Økologiske Barnebondegård, slik at de kan få fraktet møkka dit. Andre som er interessert i denne ressursen kan ta kontakt med dem. De tror at skolehagen brukes til faget mat og helse ved at de lager mat, føler vekstprosessen osv. Her er det interessen til lærerne det står på. Sommerstell er et samarbeidsprosjekt; en jobber på barnebondegården hele sommeren og vanner og gjør grunnleggende stell. Bydel gamle Oslo gjør frivillig innsats. Det er mange barnegrupper som bruker hagen og de driftes av forskjellige fond, fattigdomsmidler osv. Skolehagen blir en aktivitet for barna. De pløyer opp jorda med hest, området er luftegård for dyrene om vinteren. De bruker gamlemåten. De fikk nytt, etterlenget drivhus i fjor på ca 8 m². Her aler de opp planter og har tomat og agurk der om sommeren. Om sommeren er det også en gårdsgruppe, med barn som kommer på dagstid. Det er et fritidstilbud for barn som ikke drar på ferie. Det er viktig at det skal være et sted!

Lambertseter skole

Kontaktperson

Pål Hallgrim Fokstuen, tlf. 22 74 76 94, Kristine Mork
Telefonintervju

Beliggenhet

Skolehagen har en egen innhegning og er en stor hage på skolens område. Døren er låst. Hagen er i forlengelse av skolebygget. Skolehagen brukes av Spesialavdelingen, og den ligger rett utenfor vinduet til deres klasserom.

Drift

En engasjert lærer sluttet, men de har klart å fortsette med andre krefter. De dyrker masse forskjellig, 2 store potetfelt, gulrøtter, reddiker, brokkoli, sukkererter, tomater, squash med mer. De har plommetrær. Spesialavdelingen er med på hele prosessen, og bruker det de dyrker i matlagingstimene en gang i uka. En gang i året er det utsalg av grønnsakene for de andre lærerne, de får da inn ca. kr 500,-, alt koster kr 5,-. Det er 1.-10.klasse ved skolen, alle er med på skolehagen, totalt 8-10 elever. Elevene har Downs syndrom, ADHD eller er lettere psykisk utviklingshemmet. Lærerne har faste timer med sine elever, egne skolehagetimer med hel / halv gruppe / enkeltelever. Halvårsplan; i dyrkingssesongen legges skolehagearbeid inn. Ansvarlig har nedslag i sin post som er skolehagen. Aktivitetsskolen har tatt et lite område i bruk. Skolehagen er en arena der alle fungerer godt sammen. Det er en kompost, og de tar ansvaret for kompostering av frukt etc. fra kantina. Elevene henter organisk avfall. De henter grønnsaker på Geitmyra. Det er ingen åpning til traktoren, alt arbeid gjøres for hånd. De har et redskapsskjul.

Forankring

Lærerne stiller om sommeren. 3 lærere på spesialenheten, de er der 1-2 ganger hver. Sommerskolen kan kobles til stedet. Det har alltid vært skolehage ved skolen, og man kan ikke se for seg hvordan det skal være uten skolehagen.

Linderud skole

Kontaktperson

Sylvain Pacaud, tlf. 22 72 60 43

Beliggenhet

1 km fra skolen, ca. 50 m² stor

Drift

Det er 2 assistenter som har ansvar for skolehagen. Vi starter skolehagen med en gang snøen er borte. Vi drar dit en eller to ganger i uka fra kl 13 til kl 16. Vi gir det vi dyrker til elevene eller vi lager mat med det til alle barn på aktivitetsskolen (AKS). Vårt største problem er at ingen kan drive med hagen i juli, da er AKS stengt.

Klassetrinn / antall elever + klasser

3. og 4. trinn er med i hagen. Det er ca. 10 barn der samtidig.

Økonomi

Det er to ansatte som har ansvar for skolehagen. De bruker den 1-2 dager i uka fra kl. 13 til 16. Vi har et budsjett på ca. kr 2000,-.

Forankring

Skolehagen er en del av AKS rammeplan: Målområde 1: Natur, teknikk og miljø og målområde 4: Mat og helse

Lutvann skole

Kontaktperson

Ove Rekstad

Beliggenhet

Rett i tilknytning til undervisningsbygg. Størrelse: 2–300 m². Ikke i drift i fjor, usikkert om det blir drift i år.

Drift

Det var ingenting i år, kun plukket inn noen bær. Litt forskjellig interesse. Det er interesserte lærere. Aktivitetsskolen; elever i trinn som har mat og helse har dyrket potet og kål etc. Det er for stort press i forhold til hva som skal prioriteres, kun de som kan se at det kan utnyttes faglig bruker den.

Manglerud skole

Kontaktperson

Undervisningsinspektør Gullborg Støldal, ansvarlig for skolehagen.
Telefonintervju

Beliggenhet

Skolehagen ligger rett bak skolegården, 5 minutter å gå. Den er ganske stor og den er inngjerdet. Det er mye fint utstyr, et lite drivhus, flere forskjellige planteåkere, frukttrær, bærbusker, lavvo, utebord og benker til 25-30 personer. Utegriller, gassgriller og bålplasser. Stor redskapsbod. Flere uteboder.

Drift

Barnehager i området kommer og låner skolehagen, den er ellers låst. Skolekjøkkenet bruker det som er dyrket til en stor grønnsaksuppe til åpen uteskoledag. I tillegg selges det grønnsaker fra skolehagen til foreldrene. I fjor; rødløk, sjalott, purre, potet, knollselleri, tomat, krydderplanter, såkorn; hvete, havre, bygg og rug. Selvvanningssystem. Foreldregruppe hjelper til om sommeren, stort sett selvvannende.

Fordelt ansvar og oppgaver på skoletrinn

- 1.klasse: kompostbingen.
- 2.trinn; så frø i kjeller, plante blomster ut i bed.
- 3.trinn; følger et frukttre + fuglekasser som de følger.
- 4.trinn; ansvar for drivhuset.
- 5.trinn; så, dyrke ute på jorden, vanne og stell.
- 6.trinn; høster, gjør i stand til torgdag for foreldre. Mat og helse.
- 7.klasse; værstasjon, sjekker nedbør, vind, temp, trykk, luftfuktighet med mer.

Gruppe i FAU skal hjelpe til. Utrolig dyktig ledelse tidligere. Vaktmesteren har også en del av det praktiske arbeidet med hagen. Ingen timer er avsatt til skolehage spesielt.

Klassetrinn / antall elever + klasser

350 elever, 1-7.trinn. Alle er med på skolehagen. Uteskoledagen for de mindre klassene er i skolehagen.

Stell av hagen i sommerferien

De foresatte er med på å hjelpe til med lusing, stell i drivhus, osv.

Økonomi

Delvis fra åpen uteskoledag om høsten, generer ganske mye penger. Inntektene går til skolehagen. FAU midler har gått til skolehagen. Tore Fallér pløyer for dem og freser om våren.

Forankring

Mat og helse, matematikk osv. De har utarbeidet planer for hvordan skolehagen kan brukes i de enkelte fag.

Fra Manglerud skole sin hjemmeside; rektor har ordet:

"Vår praktfulle skolehage brukes aktivt i undervisningen og bruk av lavvo, ildsteder, danseplattung og lekeområde omkranset av 85 typer grønnsaker, blomster, frukt og bær gir elevene gode naturopplevelser."

Maridalen skole

Kontaktperson

Anders Juel, rektor
Telefonintervju

Beliggenhet

Skolehagen ligger på skolens uteareal. Maridalen skole var med som pilotskole i prosjektet "Levende Skule", og fikk oppgradert sine utearealer med skolehage, hønsehus, redskapsbod, naturlige lekeapparater med mer i 1997-98.

Drift

Det er gjort endringer i skolehagen; alle bed er fjernet, nå er det kun 2 felt. Det var for arbeidskrevende å spavende de 7 feltene som ble anlagt i forbindelse med "Levende Skule". Hagen ble revitalisert sist sommer, ca 200 m² stor. Det er nå 2 felt som alle bruker, Tore Faller hjelper til med å pløye og frese. Det var ingen gjødsling i fjor, det første året etter flere år brakklagt. Hagen stelles ikke av noen om sommeren. De bruker maisduk, det er ikke så mye ugress. Marit har ansvaret, hun har jobbet mye på Geitmyra og kan mye fra før. De dyrker poteter, løk og ringblomster. De lager en god suppe som elever var med å lage. Utvider i år. Fag trekkes inn i skolehagearbeidet: matematikk, norsk temafag, mat og helse. De bruker skolehagen bevisst i undervisningen. Høner; 6 høner og 2 haner. Barna får være sammen med dem. Hønsehus og hønsegård i skolegården.

Fra deres hjemmeside:

Elevene på småtrinnet høstet nettopp potetene som ble satt ut sist vår. Potetene ble vasket og skrellet før de endte opp som velsmakende potetstappe! Potetene hadde ikke bare de oppgave som mat, men ble også brukt i matematikkundervisningen. Det å vurdere antall poteter som ble høstet går inn under emnene sannsynlighetsberegning og overslagsregning.

Klassetrinn / antall elever + klasser

1.-4.klasse, kanskje 5.-7.klasse i år. Totalt 43 elever på hele skolen.

Økonomi

Fikk settepoteter + løk fra Geitmyra.

Marienlyst skole

Kontaktperson

Dag Nordstrand-Nøding, tlf. 480 06 463
Telefonintervju.

Beliggenhet

På Geitmyra, ca. 1-2 km fra skolen. Akkurat passe avstand for våre elever, vår parsell er ca 30 m².

Drift

En gruppe barn (8-16 elever) med spesielle behov og 2 spesialpedagoger planlegger og står for arbeidet (vanning i ferien mm). Vi dyrker poteter, løk, purre og sommerblomster. I tillegg brukes hagen til grilling med mer. Vi bruker hagen tverrfaglig; Matematikk, mat/helse og norsk/samfunnsfag. Lite

involvering av foresatte. Vi får meget god hjelp av skolehagerektor Tore Faller. Vi bruker skolehagen fra mai til oktober. Den er veldig populær blant elevene. Avlingen brukes ukentlig utover høsten, i tillegg lager vi "butikk" og selger noe til personalet på skolen.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Elevene er fra 1.-10. klasse. Alle elevene deltar samtidig.

Økonomi

Vi får nødvendig utstyr/planter med mer av skolehagerektor Tore Faller. Vi får ingen ekstra godtgjørelse for arbeidet.

Forankring

Vi har nedfelt arbeidet i skolehagen i Individuell Opplæringsplan (IOP). Den er ikke en del av skolens virksomhetsplan. 5 timer ukentlig er avsatt i perioden mai til oktober for direkte arbeid i hagen. I tillegg kommer 2-4 timer per uke i andre fag.

Nordre Aker skole avd. Nydalen

(Institusjonsskole i barnepsykiatri).

Kontaktperson

Harald Håland, tlf. 402 81 953.

Vi er ikke en ordinær grunnskole, men en institusjonsskole. Vi har gode erfaringer med flere elever i skolehagen. Andre elever har ikke vært med fordi det ikke egner seg for disse. Vi må først vurdere eller prøve om disse vil ha nytte av det.

Beliggenhet

Før kunne vi bare gå til skolehagen. Nå tar det vel 15 min med buss. (Geitmyra skolehage). Den er på ca. 10 m².

Drift

Vi er en liten skole med få elver og flere lærere har delt på oppgavene. Ledelsen av skolehagen har pløyd. Vi har fått alt vi trengte i skolehagen. Vi har dyrket løk, poteter, tomater og solsikke. I perioder i såfasen om våren og innhøsting på høsten har vi vært flere ganger i uka i skolehagen. Det har ikke vært noe dugnadsaktivitet i skolehagen og vi har ikke hatt noen til å se etter hagen på sommeren. Vi har derfor kuttet ut tomat fordi det er vanskelig å dyrke disse uten tilsyn. Vi bruker produktene til å lage mat. Ingen foreninger eller foreldre har vært involvert.

Klassetrinn / antall elever + klasser

3-5 elever fra barneskolen.

Økonomi

Ingen ressurser fra skolen. Utgifter til drift er dekket av Geitmyra.

Forankring

Skolehagen er integrert i mat og helse og naturfag. Vi må stadig vurdere hvor mye tid som kan brukes på dette ut fra mulighetene elevene har for å være med. Vi synes vi har hatt et godt utbytte for elevene som kunne være der.

Nordstrand skole

Kontaktperson

Aktivitetsskolen, Linn Mari Husvik
Telefonintervju

Beliggenhet

2 deler, den er stor! Til sammen kanskje over 1000 m².

Drift

Aktivitetsskolen bruker den. Det er ikke mye dyrking, de begynte først i våres. Det er ryddet for rusk og rask. Det er en gapahuk der nå. Har planer om å dyrke opp litt, som en del av friluftsgruppen. Dyrket litt i våres, litt mer i år. Hagen er bare ryddet litt, den er innhegnet. Det er noen trær der og en fin tumleplass. Vi vil ikke miste den! Det kan bli mye mer aktuelt og det er veldig fin plass!

Nordvoll skole

Kontaktperson

Vibeke With, tlf. 23 14 26 74

Beliggenhet

Vår skole ligger på Trosterud. Det er en spesialskele for barn med autisme. Vi tar t- banen til Tøyen og 20-bussen derfra for å komme til Geitmyra. Det er kjempebra for våre elever. Størrelsen er ca. 20 m².

Drift

Vi er en klasse med 7 elever og 9 voksne. Vi er der ca hver tirsdag. Vi setter poteter, løk og sår gulrøtter. Det er kjempefint for våre elever. Vi bruker som regel å ha med grill og griller pølser med mer.

Klassetrinn / antall elever

Fra 1-4 klasse. Vi har med ca. 7 elever en gang i uken.

Økonomi

Vi har ikke betalt noe for å bruke skolehagen.

Skolehagen er et supert tilbud for spesialskele. Elevene kan være ute og nyte en grønn perle, samtidig som de møter "normale" barn. Kjempefint både for personal/lærere og elever.

Oslo Montessoriskole

Kontaktperson

Patrick Magnussen
Telefonintervju

Beliggenhet

På Geitmyra; t-bane + en busstur.

Drift

Parsellen er delt i 2: en til 7.ende trinn (15 m²), og en til ungdomsskolen (15 m²). Montessoriskolene har egen læreplan hvor hage er integrert for 7.-10. trinn. Begge lærere i 7.trinn har felles ansvar + en på ungdomsskolen. Alle lærere på Montessori må ta del i dette. De dyrker planter fra Tore Faller på Geitmyra, kjøper noe og sår noen frø som squash etc. Skolehagen er ikke en fritidseskjeft. Før sommerferien er det panikkkluking fra lærere. Noen jenter fra ungdomsskolen har meldt seg noen

ganger til å stelle i sommerferien. Det er varmt måltid på skolen hver dag, det de dyrker går inn i kjøkkenet på skolen. Det er mulighet for Montessorilærere å dra på kurs i USA, OHIO. Hershey Montessorischool er en ungdomsskole der 25 elever bor på en internatgård og 25 elever kommer fra nærområdet. Skolen og gården er her smeltet sammen. Det er birøkting, husdyr og dyrking. Det er en helt annen følelse av å føle seg nyttig for en ungdomsskoleelev når de gjør noe konkret. Dette er motivasjonen for å legge praktisk hagebruk til ungdomsskolen. "Hands on Experience Leads to Deeper Understanding." www.hershey-montessori.org/adolescentCommunity.cfm

Saftpresser

De plukker epler på Geitmyra og presser ferskpresset saft manuelt i skolegården. Pasteuriserer noe av saften, lærer om pasteurisering som prosess og trekker det inn i kjemiundervisning. Videre plukker de blåbær og villbringeber i skogen rundt skolen og lager syltetøy. De lager også granskuddsirup med ungdomsskoleelever. De lager marked om høsten, og selger til foreldrene. De har fleksibel timeplan. Lærerne er på heltid sammen med klassen, det gjør det mye lettere å integrere enn på vanlig skole. Det er bare slik hagen kan brukes.

Ungdomsskolene

Det er veldig mye fag på vanlig skole, på Montessori er det mer flyt. De setter av tid til mennesker som møter hager og natur. De drar i skolehagen fordi de vet det er bra.

Ruseløkka skole

Kontaktperson

Jon Hesle, tlf. 23 27 28 40

Beliggenhet

På Hengsenga, Bygdøy ½ times gange fra skolen

Drift

Skolehagen har hatt sporadisk drift de siste årene. Skolens kontaktperson og en lærer har lagt til rette for dyrking, så har klassetrinn kommet med lærer og sådd/plantet. Skolen har fått hjelp med våronn og høstpløying av Osloskolehagenes skolehagerektor Tore Faller, som også har bidratt med planter og utstyr ved behov. Vinteren 2012 har vi fått hjelp av Bygdøy kongsgård med å rydde området (tynne, hogge trær, nytt gjerde) og skal i gang med et samarbeid for å øke bruken av skolehagen. Vi har fordelt ansvar for stell sommerstid mellom oss. Det vi har høstet har vi laget grønnsakssuppe av. Vi har plantet/ sådd / satt ut vekster som poteter, kål, purre, sellerirot, løk og blomster. Vi har en plan om å bruke skolehagen mer aktivt inn mot de elevene våre som trenger å jobbe på andre læringsarenaer evt. å lage en elevbedrift.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Vi har hatt flere trinn innom, men har prøvd å knytte det til 6. trinn og "mat og helse" – faget.

Økonomi

Vi har lite ressurser, så vi har ikke brukt midler til lønn, men har søkt om midler sentralt til innkjøp av frø og annet utstyr.

Forankring

Vi er svært opptatt av å bevare skolehagen og se hvordan vi kan utvikle den best mulig i samarbeid med Bygdøy Kongsgård

Rustad skole

Kontaktperson

Siri Solvang, Avdelingsleder, tlf. 934 46 759/23 38 65 07

Beliggenhet

Umiddelbar nærhet. Inntil skolegården, ca. 4000 m²

Drift

Rustad skole har en skolehagekomité bestående av lærere som representerer alle trinn på skolen (1.-7.). Vi får hjelp til høstpløying og våronn av Oslo kommunale skolehager (Tore Faller) som kommer med traktor og nødvendig utstyr. Jeg som er kontaktperson for skolehagen sørger for å bestille dette og holde oversikt over hva som skjer i skolehagen. I skolehagen er det en del rips- og solbærbusker, epletrær og et pæretre, samt noen urter som kan brukes i matlaging og stauder som trenger stell. Hver klasse får tildelt en parsell som de kan bruke som de vil. De siste årene har vi primært brukt disse parsellene til potetdyrking. Alle klassene har prøvd seg på dette. Vi har brukt plast for å dekke til for ugras. Det har gjort det mulig å la dette stå over sommeren uten stell. Vi har deltatt i den kommunale potetkonkurransen. Vi er med i plant en løk aksjonen og har bed med løk blomster. Frukt, bær og poteter blir benyttet på skolekjøkkenet. Det lages potetretter, syltetøy og annet som trinnene velger selv. Lærerne har dugnad minst en gang i året der skolehage inngår som en arena. Vi har av og til fått hjelp fra foreldre til å beskjære frukttrær og bærbusker. Oslo kommunale skolehager er til hjelp. Ellers er det stort fokus på bruk av nærmiljøet i undervisningen, så skolehagen er en arena som det settes pris på.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Vi er en 1-7 skole med 3 parallelle klasser og 450 elever. Alle er med. Det er 1 til 2 klasser der samtidig. Det forutsetter ulike aktiviteter. Skolehagen har en lavvo med et flott areal rundt som innbyr til lek. Dette blir mye brukt av de yngste elevene.

Økonomi

Vi får midler fra Oslo kommune ved Geitmyra til innkjøp av planter, frø og gjødsel.

Forankring

Det er undervisningsaktivitet i skolehagen, men jeg har ikke detaljert oversikt over hvor mye som er forankret der.

Skøyen skole

Kontaktperson

(ingen navn oppgitt)

Telefonintervju

Beliggenhet

Rett ved skolen, på baksiden. Størrelse: ca. 60 m².

Drift

Vaktmesteren på Skøyen skole har stelt den, sådd i klasserommene, plantet ut etc. Han har vært en stor ressursperson, men har nå fått nye oppgaver. Skøyen skole må huse Majorstuen skole, og skolehagen bygges nå ut til annet formål. De har tidligere dyrket grønnsaker og blomster. Skolekjøkkenet har laget suppe med mer, det er pyntet med blomster. Skolehagedriften her er altså et avsluttet kapittel. 4.-7.klasse og Aktivitetsskolen (tidligere SFO) har brukt skolehagen.

Smestad skole

Kontaktperson

Rektor Yngvil Hestenes, tlf. 22 51 63 80
Telefonintervju

Drift

Samarbeid med aktivitetsskolen. En pensjonist har skolehagekurs for aktivitetsskolen 3 g. pr. uke. I tillegg steller han der utenom. Vaktmester klipper gress. Alle skolens lærere har dugnad 2 t. hver vår. Foresatte har dugnader. Elever rydder, raker, måker i fysisk aktivitet timer. De får hjelp til å pløye av Tore Fallers. De dyrker poteter, solsikker, blomster og grønnsaker. Skolehage blir trukket inn i faget mat og helse.

Klassetrinn/antall elever

Opp til 30 elever, av og til flere. Skolen har 580 elever 1.-7. trinn.

Økonomi

Skolen får tilskudd, ca. 2000,- pr. år. Skolehagehuset er nylig rehabilitert for ca. 300 000,-. Skolen og aktivitetsskolen dekker utgifter til drift. Betalt lærer ekstra ca. kr 20 000,- pr. år. I år har vi laget ballbinge og subbusbane i den delen av skolehagen som ikke var i bruk. På grusbanen er det nå i vinter skøyteis.

Forankring

Mat og helse, naturfag, div. aktiviteter, skirenn, virksomhetsplanen, sosiale sammenhenger.

Fra skolens hjemmeside:

Skolehagen vår ligger bare et steinkast fra skolen. I tillegg til poteter, finner vi parseller med grønnsaker og blomster. Klassene sår frø inne, og disse blir senere plantet ut i skolehagen. Alle venter på at de kan høste kålrot, grønnkål, purre, squash, gulrot, gresskar, nepe, solsikke, linblomster, løk og poteter. Skolehagen vår byr på enda mer enn parseller vi dyrker på. På et eget område finner vi blant annet en liten paviljong. Denne er nå oppgradert med flere benker og grillplass. Huset i skolehagen har aktivitetsskolen nylig rehabilitert. Det har blitt et flott sted å være! "Smaks" disponerer deler av skolehagen. Her tilbys det kurs i regi Arne Rygg, tidligere inspektør på Smestad. Arne har holdt skolehagen fin og frodig i en årrekke, og mange fornøyde SMAKS-barn har hatt med alt fra grønnsaker til solsikker hjem fra hans kurs.

Steinerskolene i Oslo (Hovseter) og Bærum

Kommune

Oslo og Bærum

Kontaktperson

Jolien Perotti, tlf. 482 26 484

Beliggenhet

Øverland gård eies av Norges Vel, og ligger ca. 6 km fra Steinerskolen i Bærum og ca. 9 km fra Steinerskolen på Hovseter i Oslo. Størrelse: ca. 1000 m² pluss 1,7 mål epletrær.

Drift

Klassene kommer til meg med klasselærer, evt. assistenter, enkelte ganger en forelder. Det er ingen støttegruppe på skolen, jeg gjør alt selv (ja, meget sårbar!) Vårn gjør jeg selv, dels med elever. Jeg brukte i 2011 totalt ca. 375 timer til forberedelser, både i og utenom sesongene. Underviser pr sesong fra 1.april til 31.okt 4 (klokke)timer pr dag, to klasser får 2 timer hver. I denne vekstsesongen er stillingen ca. 120 %. Ca. 100 ulike vekster: grønnsaker, urter, blomster, bær, frukt, stiklinger, pil, korn. Noen produkter spises direkte i hagen, mye går til skolen (klassens suppe/skolekjøkken/lærermøtemat/

buketter til klasserom, osv.). Vi har ikke et ordentlig kjøkken i hagen, derfor er det vanskelig med matlaging. Noen ganger får elevene med seg avlingen hjem. Hvert areal er et fellesareal for en bestemt klasse pluss noen fellesarealer for alle (for eksempel epletrær).

Foreldrene i alle 3. og 4.klasser blir spurt om å stille om sommeren, hver klasse kommer da med 2-4 foreldre som stiller opp 1 kveld i sommerferien sammen med meg. Jeg organiserer og veileder.

Drahjelp: har fått noe pengestøtte fra FAU på begge skoler til å kjøpe enkelte ting (hønsehus, drivhus) men ikke driftskostnader/undervisningskostnader. Fikk også støtte fra Økobarnefondet og fra Eckbos legater. Norges Vel hjalp mye for å få etableringen på plass og har rimelig leie for hage og kontorplass og redskapsbod osv.

Klassetrinn / antall elever + klasser

1. - 8., noen ganger får jeg 9. med også. Hele klassen er i hagen samtidig. Før eller etter hageøkten kan de leke i skogen/arboretet ved siden av.

Økonomi

Stillingsstørrelse 120 % i sesongen april til oktober for hagebruksdelen. Alle kostnader fordelt 1/3 til Bærum, 2/3 til Oslo tilsvarende antall elever. Min stilling er litt større enn 120 %, og jeg har noen andre skoleoppgaver utenom dette, men stillingen er spredd over hele året og dermed innenfor det rimelige.

Utgifter til frø/ redskaper/ annet vedrørende drift av hagen

Jeg selger en del direkte og dekker alle løpende utgifter fra dette (frø osv). Leie betaler skolene direkte til Norges Vel, som jeg ikke har oversikt over i dag.

Forankring

Delvis. Lite bevissthet rundt dette, mest hos pedagogisk leder, men ikke hos klasselærerne. Jeg lager fagplan for hvert trinn, men nesten ingen lærer ber om disse. Øverland går heller på kryss og tvers av fagene, timeplanen, osv. Jeg fordeler tilgjengelig tid i sesongen 1/3–2/3 over Bærum/Oslo, deretter over klassetrinnene. 3. og 4. får mange timer, ungdomstrinnet litt mindre. Alle trinn er innom hagen vår/høst minst 2 ganger (ideelt) bortsett fra 1. klasse og høst 2. klasse, de kommer kun 1 gang. Fordeling av timer er litt ulik fra år til år, dermed ingen fast antall timer pr trinn.

Stig skole

Kontaktperson

Kari Ruud, tlf. 22 78 75 00

Beliggenhet

I tilknytning til skoleområdet, størrelse ca. 1/2 mål.

Drift

For tiden gis opplæring i skolehagen til et årskull, dvs. elevene på 3. trinn, vår og 4. trinn, høst. Vi har i flere år tidligere også gitt tilbudet til 4./5. trinn, men det er vanskeligere å finne tid i planene nå. Jeg er alene ansvarlig for arbeidet i skolehagen. Fresing om våren og høstpløying gjøres av skolehagerektor Tore Faller med traktor fra Geitmyra. Elevene får en time per uke og klassen er delt i to (maks 15 elever av gangen).

Vi dyrker

Poteter, gulrot, løk, purre, kål, selleri, rødbete, kålrot, salat, reddik, nepe, tomat, diverse sommerblomster, rabarbra, rips, solbær, stikkelsbær og epler. Sommervedlikehold har delvis blitt utført av sommervikarer, studenter, som også har hatt andre oppgaver på skolen og jeg har gjort noe selv. Avlingen blir fordelt mellom: Mat og helse timer for 6. og 4. trinn og at elevene på 4. trinn får med produkter hjem etter hver time de har hatt i hagen. Elever på 2. trinn får besøke hagen om høsten, se hvordan vekstene gror og får med litt produkter inn for å smake og evt. lage salat eller suppe. Barna rapporterer at foreldrene hjelper dem å lage mat med det de bringer hjem. Utover det er det ingen aktiviteter for andre enn elevene. På skolehagens område er det en komposthaug som brukes til

insektfeller og til å hente ut meitemark til terrarier i naturfagundervisningen på 5. trinn. En stor utfordring de senere år er tiltagende mengde brunsnegler som invaderer hagen og gjør arbeidet stadig tyngre og fører til dårligere avlinger. Enkelte år er vi også plaget av jordrotte som kan spise mye av potet og gulrotavlingen før den høstes. Undervisningen er 1 time per gruppe per uke i september og fram til høstferien og mai–juni (ca. 6 grupper, 5 uker høst og 5 uker om våren) = ca. 30 timer om høsten og 30 timer om våren. I tillegg henter vi selv gjødsel hos leverandør, settepoteter og planter på Geitmyra skolehage. Tid går også med til beskjæring av busker og trær i skolehagen før sesongen starter og plenklipp underveis.

Klassetrinn/antall elever + klasser

Maks 15 elever fra 3./4. trinn

Økonomi

Skolen betaler frø og nødvendig utstyr. Det meste av redskapen har vi fra driften gjennom mer enn 30 år. Et tilskudd på ca. 2000,- kr gis fra skolehagen sentralt og dekker høst/vår pløying, gjødsel, settepotet, løk og planter som ikke kan sås på friland(purre, kål, selleri, noe blomsterplanter fra drivhus).

Forankring

Skolehagen er forankret i skolens virksomhetsplan. Produkter brukes i mat og helse timer. Området brukes i naturfagundervisning. Småklassene bruker området om vinteren til å støpe snølykter, sette opp fuglematere med mer. Den enkelte elev får ca. 10 timer skolehageundervisning i løpet av 3. og 4. klasse. Oslo kommunale skolehager har en lang historie. Fram til omkring 1985 ble skolehagedriften organisert som undervisning, frivillig etter ordinær skoletid. Da bestemte politikere og den administrative ledelse at det skulle spares penger ved å kutte bevilgninger til lærerlønn, skolehagerektor og fire gartnere som arbeidet på Geitmyra. Mange skoler så seg ikke i stand til å drive skolehage videre. Ved Stig skole er vi så heldige å ha skolehagefeltet på skoleområdet. Skolens ledelse besluttet å drive skolehage videre i den obligatoriske undervisningen, men i mindre omfang enn tidligere. Ledelsen og jeg som ressursperson så nytten av praktisk naturfagundervisning kombinert med språk- og begrepsopplæring for våre elever med annen språkbakgrunn enn norsk. Det var en godt fungerende skolehagelærerforening i Oslo mens skolehagen eksisterte i sin opprinnelige organiseringsform. Foreningen ble lagt ned som en følge av endringen i driften av skolehagene.

Trasop skole

Kontaktperson

Anne-Grete Johansen, tlf. 930 82 846/22 76 18 50

Beliggenhet

Bak skolen, størrelse: ca. 20 m².

Drift

2- 4 klasser på skolen og Aktivitetsskolene både på Trasop og Oppsal skole bruker skolehagen.

Klassetrinn/antall elever + klasser; hvilke klassetrinn er med i hagen

Aktivitetsskolen er for 1.-4. klasse. Klassetrinn varier på skolen 2. og 3. klasse.

Etter at skolehage bua vår brant ned, har vi ikke så mye redskap. Vi er som regel ca. 8-10 elever av gangen som arbeider. Lekestativ og fotballbane er rett ved siden av. Kombinerer med fysisk aktivitet og naturfag.

Økonomi

Vi får kr 2000,- hvert år fra Oslo kommunale skolehage. Frø osv. kjøpes inn for pengene. Det skal også dekke 2x500,- kr for pløying vår og høst.

Forankring

Bruker 1 time pr uke som alderstilpasning. Klassene bruker ca. 6-8 skoletimer. Skolen skal bygges ut og nybygget kommer i skolehagen, men vi får et par erstatningsområder som en del av utearealet til nybygget. Dette blir nok en fin erstatning da arealene er for store i dag.

Tåsen skole**Kontaktperson**

Jeanett Kråkmo
Telefonintervju

Beliggenhet

Geitmyra. Størrelse: ca. 15m².

Drift

Aktivitetsskolen gjør det. Jeanett, baseleder, organiserer. 2 assistenter bytter på å ta med elever ned. April; bestiller plass, avtaler med Tore Faller, vårfresing, starter når telen er gått. Elevene melder seg på via lapp i sekken, det er forpliktende påmelding. Barna må være involvert, barn og foreldre signerer. Tirsdag, onsdag og torsdag, 5–7 barn per gang. De har rive / hakke / spade. 15–20 påmeldt sist år. April; 3.trinns barna er med, sår og planter. Sår gresskar, erteblomster mm i pottes på aktivitetsskolen også. Det er lyssjakter på skolen, et bittelite uteområde der de får gode forhold frem til juni. I juli er det stengt. Dekket m plast og steiner brukes for å holde den på plass, holdt seg veldig fint. I august er det sommerferieklubb . Skolehagearbeid fortsetter frem til oktober. Da er det suppe til hele 4.trinnsaktivitetsskolen. Alt er i arbeidstiden mellom kl. 14–16. Barna tar buss til Geitmyra og går noen ganger.

Klassetrinn / antall elever + klasser

3. og 4. klasse.

Økonomi

Kjøpt inn barnehansker, kneputer, småraker og frø. Tore delte ut skjema for hva de ønsket seg, opptil en verdi for kr 2000,-. Aktivitetsskolen kjøpte det vi trengte ekstra.

Forankring

Skolehage er godt innarbeidet i aktivitetsskolen og skal ikke stoppes.

Vahl skole**Kontaktperson**

Anne Alme, tlf. 957 88 864

Beliggenhet

Bjerke-Brobekk parsellområde er ca. 40 minutter unna med buss og gåing.
Størrelse: Vi kan bestemme hvor stort stykke vi vil ha. De siste to årene har vi hatt ca.40 m². Det er bare de laveste trinnene som har brukt tilbudet.

Drift

Hver klasse som er interessert har hatt sin parsell på vårt område. Bestiller poteter, løk, kål gjennom skolehagedriften sentralt i Oslo kommune v/ Tore Faller. Ansvarlig lærer har fått tid til å passe skolens område på sommeren. Ansvarlig lærer og vaktmester pløyer, lager rader, sprer hestemøkk med hjelp

fra Tore Faller. Grønnsakene blir brukt på heimkunnskapen. Småklassene lager suppe på stormkjøkken i skolehagen. Vi har også epler, rabarbra osv. som vi kan plukke.

Klassetrinn / antall elever + klasser

40-50 elever samtidig. Ofte drar ett trinn sammen – dvs. to klasser. Vi deler oss inn i grupper i hagen; jobbing, lekning, natursti (veldig stort og flott område vi er på).

Økonomi

Vi får dekket det vi trenger av frø osv. Lærer avspaserer tiden hun/han bruker i hagen utenom arbeidstid med elevene.

Forankring

Naturfag, mat og helse, uteskole, kroppsøving og norsk. Vi skriver om hva vi gjorde.

Vestre Aker skole

Spesialskole

Kontaktperson

Sunniva Stene, tlf. 23 36 90 49
Telefonintervju

Beliggenhet

Geitmyra. Størrelse: ca. 15-20 m².

Drift

Dette er en spesialskole, der de har 2 dager m praktisk arbeid pr uke. Planter litt om våren; løk, purre, enkle ting. Høstsuppe om høsten, på skolen. Geitmyra; ca. 6-7 ganger på våren, 6 elever per gang. Sommerferie; legger plast over, stikker hull, drar. Maisplast fra Tore.

Klassetrinn / antall elever + klasser

6 elever pr gang, ungdomsskoleelever. Sosiale og emosjonelle vansker.

Økonomi

Gjøres i undervisningstiden. Får alt av Tore Faller.

Forankring

Prøver aktivt å bruke kjøkken og hage i undervisningen.

Østensjø skole

Kontaktperson

Gunn Grønli, tlf. 481 97 858

Beliggenhet

På skolens område. Størrelse: Vi hadde 30-40m² oppdyrket mark samt ripsbusker og frukttrær. Det er i dag usikkert hvor stort areal det blir etter utbygging av skolehageområdet.

Drift

Jeg hadde som lærer alene ansvar for skolehagen sammen med 5.-6. klasse. Det er meningen at aktivitetsskolen skal delta i bruk av skolehagen når den tas i bruk igjen. Vårpløying skjedde med bistand fra Geitmyra. Elevene, 5. kl sådde frø og plantet ut. 2 ettermiddagstimer pr elev utgjorde våronn. På høsten tok de samme elevene, 6.klasse, opp grønnsakene mm og benyttet produktene på skolekjøkkenet. Poteter, purre, grønnkål, gresskar, blomkarse og løvemunn var gjengangere i hagen.

Noen ripsbusker, 2 epletrær og 1 plommetre = bær og frukt. Det er usikkert hva vi får til erstatning i den nye hagen. Sommertilsynet gikk på rundgang i elevgruppa ved hjelp av foreldre. Det ble skrevet timer. For noen elever passet det ikke med 2 ettermiddagstimer på våren. Disse ble pålagt tilsvarende arbeidstid i løpet av sommerferien. Andre som jobbet frivillig og ekstra fikk avspaseringsmuligheter på høsten + ekstra grønnsaker for innsatsen.

Klassetrinn / antall elever + klasser

5.-6. klasse benyttet hagen aktivt. Opptil 15 elever i skolehagen av gangen. Det ønskelige var 8-10. Talte gruppa flere ble de øvrige satt til andre oppgaver som fysisk aktivitet, tegning o.l.

Økonomi

Det var dårlig eller ingen med avsatt tid til skolehagearbeidet utover det jeg selv mekket til. Et år ble jeg lovet 10 timer til arbeid i skolehagen! Timene ble etter hvert likevel overført til annet arbeid. Jeg "stjal" noe tid fra teamtid og brukte ellers av ubunden tid. Søkte hvert år om 2000.- fra sentrale hold til skolehagemidler. Frø ble samlet fra egen avling.

Forankring

Mat og helsetimer. 2 timer pr elev på vårparten fordelt på 4 ettermiddager utgjorde våronna ute i hagen. (Noen skoletimer gikk også med til såing og stell av småplanter inne). 4 timer pr elev ble benyttet til stell og innhøsting. Dette var skolekjøkkentimer (praktisk mat og helse). Ny skolehage blir etablert utover høsten/ våren 2013 (har ikke tro på at det blir noe 2012- sesong).

Akershus

Brønnerud skole

Kommune: Ås

Kontaktperson

Mariken Kjøhl (til 31.03.12) Sissel Brandtzaeg (fra 01.04.12)

Beliggenhet

Skolehagen ligger i den nordlige delen av skolegården, ca. 100 m².

Drift

Jeg (Mariken) har hovedansvaret for planlegging, koordinering og prosjektledelse av skolehagearbeidet. Planleggingen foregår også i team, og eventuelt i fellesmøter før store arrangementer. 1.-4. jobber i hagen når de har uteskoletid (1 gang i uka). Klassene ruller fra uke til uke. Mellomtrinnet jobber også i hagen i uteskolen (1 gang i uka). Klassene har ansvar for hvert sitt bed og fellesbed. Planlegging av hagen foregår først og fremst i de to første månedene av året (tildeling av bed, innkjøp av frø etc.). Vi dyrker blomster (eks: ringblomst, lin, solsikker, stokkroser), grønnsaker (kålvekster, gresskar, squash, salat, bønner, mais, poteter, tomat) og kryddervekster. Vi har også en egen eplehage med bærbusker (solbær, rips og bringebær) i skolegården. Om sommeren har vi fått frivillige foreldre til å hjelpe oss med vanning og lusing. Elevene lager måltider og produkter fra skolehagen til årets høstmarked som arrangeres i månedsskifte september/oktober hvert år. Eksempler på vellykkede produkter er: urtesalt, sylta gresskar og squash, ringblomstsalve, eplemos, potetsnacks og bønnepaté. Våren 2010 arrangerte vi foreldredugnad hvor det ble snekret bed. Vi har også flere foreldrekontakter som hjelper til med ulike tjenester gjennom sesongen.

Klassetrinn / antall elever + klasser

1.-7. trinn.

1-2 klasser jobber oftest ute samtidig (15-30 elever).

Økonomi

Det er ingen ekstra fagtid/betalt tid. De to siste årene har Brønnerud fått finansiering til skolehagen via Den Naturlige Skolesekken. 40 000,- kr for skoleåret 2009-2010 gjennom prosjektet "Fra Frø til Fashion" hvor det ble dyrket lin som senere ble foredlet. 50 000,- kr for skoleåret 2011-2012 gjennom prosjektet "En smak av bærekraft" hvor elevene skal følge sine produkter fra frø til ferdig produkt som skal selges på skolens årlige høstmarked. De to siste årene har vi fått støtte fra Ås Hagelag.

Forankring

Vi har utformet en fremdriftsplan hvor flere fag er involvert i skolehagearbeidet. Disse fagene er: Naturfag (inkluderer uteskolen), mat og helse, kunst og håndverk og samfunnsfag. Skolehagedager i mai og høstmarkedet i september/august er med i skolens årsplan.

Bærum Montessoriskole

Kommune: Bærum

Kontaktperson

Karianne Mortensen, tlf. 984 86 804

Beliggenhet / størrelse

Ca.100 kvm, på skolen

Drift

Skolehagen, eller kulturhagen som den blir kalt, er egentlig litt i oppstartsfasen. Det har blitt satt ut noen planter der tidligere, men ingen har hatt ansvar for å følge det opp. Målet er nå å lage en plan for hele skoleløpet der hver klasse har ansvar for sin del av arbeidet og for sin del av avlingen. I den grad vi har fått noen avling (fire gresskar og litt gressløk) har det blitt brukt til matlaging (dvs. gresskarsuppe og ristede frø). Nå er det satt masse løk og vi har jobbet med rydding, tildekking av jorden og kompost i høst. Snart skal vi begynne å planlegge våren sammen med klassene.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Hittil, kanskje grupper på ca. 15 som er delt inn i grupper med raking av løv, rydding og snekring av kompostbinge etc. hovedsaklig 5. Trinn. De yngre elevene har satt noe løk i sitt bed i en økt.

Økonomi

Lite/ingenting, må søke midler til dette - noe fra FAU.

Dal skole

Frogn kommune

Kontakt

Tom

På Dal skole har vi bare en liten blomsterhage. Der opparbeider vi bed og planter på skolehagedagen. Alle er med på dette og det er en del av vår årsplan. Vi tar også opp poteter hver høst, men det er på jordene rundt skolen.

Småbruket Heiberg

2164 Skogbygda
Kommune: Nes, Akershus

Kontaktperson

Marit Rønstad, tlf. 988 45 107, e-post post@stallheiberg.no

Beliggenhet

Vi har ca. 40 mål til disposisjon, og småbruket ligger ca. 5 km fra nærmeste skole. Skolebussen går hit.

Drift

Vi har kun deltatt i gården som pedagogisk ressurs prosjektet. Undertegnede tar etterutdanning som yrkesfaglærer i design- og håndverk, og er ferdig 2013. Derfor er skolehageprosjektet foreløpig på idéstadiet. Planen er å tilby aktiviteter tilpasset kunde. Vi har i tillegg interesse for tradisjonelt hestehold – vi bruker bl.a. hest til å kjøre ut ved fra skogen. Vi er opptatt av tradisjonelt håndverk. Samboer er faglært hovslager, og vi planlegger å etablere ei smie på gården.

Lesteberg skoletilbud og Vestby naturbarnehage

Kommune: Vestby

Kontaktperson

Björg Tveit Strøm, tlf. 902 01 753

Beliggenhet

Skolehagen ligger som en del av eiendommen inngjerdet på lekeplassen og er ikke større enn 30 m², men da har vi frukthage som barna bruker aktivt og konvensjonell landbruksdyrking ved siden av som barna følger med på; høy/gress, korn, halm, (+flis/ved).

Drift

Foreldrene deltar ikke på annet enn å spise opp etter innhøsting med grønnsakssuppe på foreldrekafé. Det er ansatte i barnehagen som har ansvaret sammen med skoledelen på Lesteberg. De har hver sine lapper, og det settes noe forkultur også. Våronn: henter hestemøkk og annen dyremøkk på beitet og gjødsler jorda på den måten. Barna lager mat fra grønnsakshagen og vi har ikke drahjelp fra frivillige organisasjoner. Det går med litt tid, men det er en del av den pedagogiske aktiviteten sammen med barna. Vi dyrker litt variabelt, men det er stort sett følgende vekster hvert år: salat, reddik, sukkererter, gulrot, kruspersille, gressløk, selleri, poteter, blomster, tomater, gresskar.

Klassetrinn m.m.

Lesteberg skoletilbud (spesialpedagogisk tilbud) består av tre elever de to siste årene, og barnehagen har ca. 65-80 barn.

Økonomi

Ikke noe utover den tiden de bruker sammen med barna/elevene. Alt foregår i barnehagetiden/skoletiden. Utgifter til frø m.m. er ca. 2500,- kr. pr. år (noe av dette er også fordelte kostnader i forbindelse med drivhus).

Forankring

Dette er forankret i både skoledelen og barnehagedelen. Det kan brukes aktivt i alle fag fra matematikk til musikk.

Nannestad ungdomsskole

Kommune: Nannestad

Kontaktperson

Sidsel S. Sandberg, tlf. 952 26 377

Beliggenhet

Hagen er en del av samarbeidet NUS/Hegli gård og ligger ca. 2 km fra skolen, dvs. i gangavstand. Hagen er ca. 1 mål, inklusiv griseareal for to griser, drivhus, drivbenker, bærbusker og frukttrær.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Elevene er i hagen første gang i 8.klasse, i april/mai og utover. Hver klasse en uke. Hver gruppe er på 2-3 elever. Maks 4 grupper i hagen samtidig, avhengig av hvordan elevene er, og hvilke veiledere som er med dem. Skolen har 5-6 paralleller på alle tre trinn og alle klasser er i 1-2 uker på Hegli i løpet av hvert skoleår.

Drift

Hver elevgruppe får tildelt et bed som er 120x400 cm. Det skal spavendes, urgessrøtter fjernes, og de skal telle meitemark. Bedet skal oftest gjødsles og til slutt såes eller plantes til. Helst skal de også rekke å dekke jorden med halm eller gress. Det hører også med til arbeidet at de skal gjøre en innsats for å holde ugraset nede i gangen på den ene siden av bedet. Gruppene har en økt i hagen hver dag til de er ferdige. Vanskelighetsgraden tilpasses gruppene. Det varierer hvilke veiledere som kan være med i arbeidet i hagen med elevene, avhengig av hvilken kompetanse/preferanse kontaktlæreren som følger klassen har, hvilken assistent vi har, praktikanter m.m. Jeg (bonden/læreren) er ofte i hagen. Det er nå også en pensjonert musikk - og språklærer med. Dessuten har det nå i mange år vært en pakistansk familie med i alt arbeidet på gården. Eldste sønn kom som elev. Moren ble invitert til å lage pakistansk mat med utgangspunkt i de innhøstede grønnsakene. Siden kom hun på besøk og ville delta i matlagingen. Etter en stund fikk hun 10 mnd. arbeidsavtale med NAV. Med hjelp fra elevene under det praktiske arbeidet har hun lært norsk. Det viste seg at hun også kunne melke og håndtere dyr, og det har hun siden gjort. Under hennes svangerskapsperioder har barna etter hvert som de har fylt 16 år, lært å melke. Moren kan det meste innen hagebruk - også innsamling av frø, husflid og tvinning av tau. Hun setter seg fort og gjerne inn i nye aktiviteter. Deres tilstedeværelse konkretiserer den lokale matproduksjonen rundt om i verden. Alle vi som er med elevene arbeider selvfølgelig "skulder ved skulder" med elevene. Elever som er på gården enda tidligere på våren, har sådd i et vekstområde i kjelleren. Det er nå også en pensjonert musikk - og språklærer med. Vi aler opp det aller meste av plantematerialet samt noe for salg. Vi trenger alle slags grønnsaker til middagene våre (ca 3000 kuverter pr. år). Dessuten krydder – og teplanter. Vi har ettårige blomster og stauder, mer og mer. I fjor anla en praktikant sammen med elevene begynnelsen på en egen "Oldemors" hage. I sommerferien er elevene invitert til å komme hver mandag for å luke fra kl 12 til 15, mot 50 kr pr time. Som regel kommer det ca 10 elever, og med det arbeidet som de og veilederne da gjør, holdes ugresset noenlunde i sjakk. Om høsten høster, lager mat og konserverer de markens grøde. Jeg (bonden/læreren) sammen med Linda Jolly er hovedansvarlig for planlegging og drift av hagen. Pensjonisten bidrar stadig med forbedringer og utvidelser i og utenom skoletiden. Han driver ordentlig nybrottsarbeid med elevene. To lærere gikk på kurs og planla urtehagen i sin nåværende form. Vi får nå også stauder fra andre hageeiere. Vi selger planter om våren og grønnsaker om høsten fra vår torgbod utenfor den lokale matbutikken i bygda, hver fredag i vår- og høstukene.

Økonomi

Salg av planter og grønnsaker gir litt inntekter, ca. 300,- kr pr. fredag. Pengene går til innkjøp av frø, såjord og til å betale elevenes lusing. Lærere og skoleassistenten er betalt av skolen. Praktikanter får lommepenger av bonden. Gården får i tillegg 200 000,- kr/år for pålagt opprustning av gården, herunder innkjøp av nødvendig redskaper, eventuelt også til dekning av frøinnkjøp m.m. som salgsinntektene ikke dekker.

Forankring

Som ovenfor beskrevet, er elevene i hagen en økt (halv skoledag) hver dag til de er ferdige med bedet sitt om våren eller høsten. Ellers kan de ha andre aktiviteter knyttet til bær-og frukthagen, konservering av grønnsaker, gjøre i stand for salg mm. Klargjøre hagen for vinteren. Hver morgen vår og høst blir ulike sider ved hagearbeidet belyst ved morgensamlingen, med bilder på dagens arbeidsprogram som oppbevares i elevenes "Heglimappe". Etter vårukene får elevene en prøve på "It's learning" knyttet til naturfag, og tilsvarende prøve om høsten knyttet til "Mat og helse" med utgangspunkt i hageaktivitetene på gården og arbeidsheftet de har med tilbake til skolen.

Runni ungdomsskole

Kommune: Nes

Kontaktperson

Anne Birte Olsen, tlf. 418 59 765

Beliggenhet

Skolehagen ligger på garden min, ca. 2 mil fra skolen. Hagen er foreløpig ca. 15 m².

Drift

Skolehagen er en del av arbeidslivsfag på Runni, alternativt valg til spansk, tysk, fransk osv. Vi startet opp høst 2010. Elevene steller dyr, snekrer, vedproduksjon i skogen og har skolehage. Jeg er ansatt på skolen og får vanlig lønn for undervisningstimer med forberedelse. Utover det sender jeg regning til skolen på leie, forbruk og investering fordelt på flere år. Jeg har ansvaret alene. Elevene gjør våronn, planter og sår, og de luker før de tar ferie. Sist sommer lukte jeg mesteparten av hagen. Noe ble ikke lukt og elevene så hva som hadde skjedd. Vi dyrket poteter, gulrøtter, løk, reddik, selleri og purre. Vi laget grønnsaksuppe og stekte lomper av produktene. En del solgte vi på "marked og omvisning" vi hadde i høst. Dette var i hovedsak for foreldre og besteforeldre, men politikere og ansatte på skolen og skolekontoret var også invitert. Positive tilbakemeldinger fra skolen og foreldre.

Klassetrinn / antall elever + klasser

8. og 9. trinn. 7-8 stk. om gangen.

Forankring

Arbeidslivsfag kan være mye forskjellig. Vi skal styre det litt mot de praktiske retningene på videregående. Jeg ser på litt bygg og naturbruk. 8.trinn har 2 timer pr. uke og 9.trinn har 3 timer pr. uke. Vi samler det opp til hele dager

Steinerskolen i Asker

Kommune: Asker

Kontaktperson

Siri Øiesvold, tlf. 66 77 93 44/908 15 210

Beliggenhet

Vi har to skoler og derfor to skolehager. Jeg er kontaktperson for hagen til mellom- og ungdomstrinnet som ligger i Nesvangen 10. Denne skolehagen ligger mellom en gressplen og gjerdet i skolegården ved mellomtrinnets skolebygning. Størrelse: ca 25-30 m².

Drift

Vi er tre til fire lærere som gjør noe i hagen. Men det er ikke like stor aktivitet hvert år. En lærer pleier å så blomster i forbindelse med 6. klasse sin botanikk undervisning. Jeg er skolekjøkkenlærer og høster urter, poteter, jordskokker og rips sammen med ungdomstrinnet i mat og helse timer. En kort våronn

med jordbearbeiding, lusing, gjødsling og såing får jeg til i Økologiperioden. En tidligere lærer setter poteter. 4. klasse setter poteter med sin lærer. Det er kanskje 10 timer med planlegging foruten at noen fra skolen deltar på skolehagekurset for å få inspirasjon hvert år. Vi har dyrket poteter, jordskokker, gresskar, squash, sukkererter, løpstikke, timian, oregano, merian, peppermynte, hvitløk og sommerblomster. Så har vi mange ripsbusker og noen solbærbusker og rabarbra. Tre lærere kommer innom en gang eller to, men det er lite stell om sommeren. Det går ganske bra allikevel, for det er dyp jord og hagen ligger i halvskygge. 5. klasse høster potetene og lager potetretter og tar med noen poteter hjem. Blomster plukkes innimellom og er pynt til høstfesten. Ungdomstrinnet høster noe til skolekjøkkentimene. Det har hent at jeg har hatt en elev med til høsting. Før 17. mai er det dugnad. Her hender det at foreldre luker og spar om komposten.

Klassetrinn / antall elever + klasser

5. og 9. klasse fra 4 til 14 elever. Det varierer fra år til år ettersom hvor store klassene er.

Økonomi

Jeg får en time på timeplanen hvert år. Ellers brukes enkelte timer fra de andre fagene. Små utgifter. Kjøpes ved behov.

Forankring: Mat og helse ca 2-3 undervisningstimer. Økologi ca. 4 timer.

Steinerskolen i Lørenskog

Kommune: Lørenskog

Kontaktperson

Nina Moi, tlf. 67 91 40 00 eller 482 22 176 (privat)

Beliggenhet

Skolehagen vår ligger lokalisert rundt om kring i bed og kasser. Men hovedområdet for grønnsaker og litt større dyrkning er på ca. 63 m². Vi ønsker å definere alle skolens grøntområder som en del av skolehagen.

Drift

Jeg arbeider alene med skolehagen. Det er 9. klasse som står for idéarbeid og det å bygge opp strukturer og plante de store tingene. Hele uteområdet arbeider vi med i et team på 2 personer, samt at hele kollegiet er med å gi innspill. Vi tar også foreldre og elever med i idédugnader på store endringer. Skolen baserer seg på frivillig arbeidskraft i form av fellesdugnader og klassesdugnader. På sikt ønsker jeg å opprette en hagegruppe bestående av foreldre og lærere og gjerne elever som har lyst til å være med. Alle skolens uteinstallasjoner, klatreapparater, små hus, bed, amfi og rullesteinsmurer, er bygget av elever og foresatte. Vi ønsker å dyrke de grønnsakene vi bruker mest, samt sommerblomster. Vi ønsker også frukt og bær som elevene kan spise av. Planen er å kunne forsyne skolekjøkken og kantine, fritids- og lærermøte med noen grønnsaker, frukt og bær, og årstidsbordene med litt blomster. Skolen er stengt i juli. Her gjør jeg avtaler med folk slik at det blir vannet. De får også spise av grøden som er ferdig.

Klassetrinn / antall elever + klasser

Det er 9. og 6. jeg har i skolehageprosjekt, men 5. og 4. pleier å være aktive i dyrking av mat. 1. til og med 3. klasse har egne kasser i tilknytning til sine klasserom og de sår jeg med slik at de kan hente grøde fra egen kasse. 4. klasse har ur -yrkene som tema gjennom året og bonden har en sentral plass. De pleier å dyrke poteter. Tenkte vi kunne prøve oss på litt mais også i år i en syd vendt skråning vi har.

Økonomi

Vi bruker ca. 1200,- kr på frø pr år. Jeg har skolehageprosjektene med ca 90 timer innbakt i min stilling. Ut over dette har jeg ingen ting. Vanning, lusing og utplantning gjøres i fritimer og fritid. Vi har de fleste

redskapene, og det er skolen og FAU som betaler. Nå som vi er i en utbyggingsfase går det mye penger. Vi fikk kr 70 000,- av FAU til Amfi og skolehage i fjor og vil nok bruke like mye dette året.

Forankring

Skolehagen er ikke forankret i skolens generelle tankesett ennå. Fagmål fra mat og helse, matematikk, kunst og håndverk, samfunnsfag og gym hentes inn i de store prosjektene. I 4. klasse er bonden et sterkt tema og i 6. klasse har de botanikk og i 8. er det mye fokus på fordøyelse og kroppens funksjoner. 9. klasse har uteprosjekt med skolehage og økologi som hovedfokus. Det er på vei inn i skolen, men det går sakte. Ute - og inneaktivitetene utfyller og beriker hverandre, og man mister ikke nødvendigvis tid med å være ute, men får noe ved å gjøre mye praktisk arbeid. 4. klasse har 10 timer ute, 6. klasse har 30 timer ute og 9. klasse har ca 70 timer ute (om vi får ha uteprosjektet til 12.45 i stedet for 10.15 hver dag). Enkelte lærere gjør mer. De sår karse til påske og frø til utplanting og til å ha med hjem. De raker og feier ute og er flinke til å passe på sin kasse. Det er et skritt i riktig retning. Uteprosjektene er en del av skolens virksomhetsplan (7.klasse og 4. klasse har også uteprosjekter og byggeprosjekter, men de er ikke skolehageorienterte). Det er 6 uker til sammen, ca. 70 timer pr klasse).

Steinerskolen på Nesodden

Kommune: Nesodden

Kontaktperson

Vibeke Fogstad, tlf. 902 01 526

Beliggenhet

Rett syd for skolegården og tett på skolebygninger. Størrelse: ca. 400 m²

Drift

Vi er 2 personer som har ansvar for skolehagen. Vårønn foregår med de 2 klassene som har hagebruk (6. og 8. kl) og dugnad med foreldre før 17.mai. Planlegging og drift av hagen foregår i perioder mye, andre lite (vinter). Vi har laget en årsplan for de 2 klassene. Vi har til nå leid inn noen ungdommer som stiller og vanner i sommerferien. Produktene brukes delvis i kantina og på skolekjøkken. Noe tørkes (frø, urter). Noe selges på julemarked. Noen hageinteresserte foreldre kommer av og til innom og hjelper til.

Klassetrinn / antall elever

6. klasse – 23 elever, 8. klasse – 23 elever, ca. 12 elever er i hagen samtidig.

Økonomi

Gjennomsnittelig 5 timer (en lærer) + 2 timer (annen lærer) + 1 administrativ time/uke.

Forankring

Mat og helse, bondeperioden i 4. klasse. 6. klasse bruker 3 timer annenhver uke i skolehagen, 8. klasse bruker 2 timer pr. uke.

Steinerskolen på Ås

Kommune: Ås kommune

Hageansvarlig

Anna Katarina Trede, tlf. 480 46 243

Beliggenhet

På jorde i anslutning til skolegården.

Drift

Det har vært skolehage på skolen i mange år, men etter at hagen etter hvert ble mer og mer gjengrodd med ugress ble det ansatt en skolehageansvarlig i 2011 (meg) for å få hagen til å blomstre igjen. Nå er det et år siden reetableringen av hagen og vi er fremdeles i ferd med å etablere både den og rutinene omkring bruk og drift av den. Vi har etablert en hagegruppe i kollegiet som består av to lærere og meg, som jeg kan rådføre meg med. Det er imidlertid jeg som holder i alle trådene.

Dugnad

Hver vår og høst har vi dugnad på skolen, hvor det blir gjort praktiske ting både inne på skolen og ute i hagen. I våres prøvde vi oss også på hagekvelder en kveld annenhver uke for foreldre og elever, med bålkos og hagearbeid, men det var få som møtte. Både foreldre og lærere har imidlertid uttrykt stor begeistring og interesse for hagen og også for å være selv mer delaktig i den, og vi satser på å videreføre disse kveldene. I vår vil vi også ha våronnkvelder klassevis for de klassene som skal få eget bed, i tillegg til den store fellesdugnaden. Tanken er at dette vil skape en sterkere eierfølelse og også fungere som en liten klassefest, for elever og foreldre, med grilling og arbeid i en fin blanding. I høst hadde vi noen hageinspirasjonskvelder med folk utenfra, noe vi vil fortsette med også i vår. Her vil vi fokusere på ulike temaer kring økologisk dyrking. Disse kveldene er åpne for alle og vil bli annonsert i lokalmiljøet og også omtalt i lokalavisen.

Sommerferien

I forhold til sommerferien hadde vi i fjor en vaktliste hvor foreldre påtok seg å vanne en uke hver. Det fungerte godt. I år blir dette muligens arrangert klassevis.

Vekster

Da vi begynte på nytt i fjor var hele den gamle hagen en tistelåker og den nye delen hardpakket leirjord. Vi markdekket derfor hele den gamle hagen (papp + halm) og etablerte faste bed "på toppen" med flerårige urter og noen grønnsaker. I den nye delen dyrket vi grønngjødsel, solsikker og plantet bærbusker. Det ble også laget mange kompostranker hvor det ble dyrket gresskar av ulike slag. Fokuset var å få på plass en fast struktur, med tydelige ganger, bål plass, kompostplass og bed. I år vil fem klasser få egne bed, hvor det vil bli dyrket korn, grønnsaker, urter og blomster. Planen for dette er fremdeles under utarbeidelse.

Bruk av avlingen

Hver høst er det høstfest på skolen. I fjor ble det for første gang på lenge også med en del egendyrkede grønnsaker. I år har vi som mål å lage både mat, teer, urtesalt og salver av avlingen vår, både til festen og til salg på julemarkedet.

Klassetrinn/ antall elever og klasser

Målet er at alle klassene skal bruke skolehagen. I fjor var det 3.-4. klasser som var mye ute i skolehagen, mens de fleste andre var innom noen få ganger. I år vil 2.-6. klasse få hvert sitt eget bed. I fjor var det opptil 3 klasser i hagen samtidig, noe som ikke alltid fungerte så godt. I år skal vi satse på enkeltklasser, mindre grupper og enkeltelever.

Økonomi

Det er ansatt en skolehageansvarlig i 50 % stilling (med støtte fra Den Naturlige Skolesekken og NAV). I fjor hvor vi både bygget opp skolehagen og anskaffet en betraktelig mengde redskap fikk vi midler fra Den naturlige Skolesekken, Stiftelsen Miljøansvar, Fylkesmannen i Oslo og Akershus (Økologisk handlingsplanmidler) og Ås hagelag. Vi fikk også noen mindre gaver fra næringslivet i Ås. Det ordinære budsjettet for utstyr til skolehagen er ellers på 3000,- kr per år. Skolen har nå i startfasen bidratt med noe mer enn dette til investering i utstyr. I 2012 har vi også fått kr 25 000,- fra FAU (som disponerer midlene inntjent på julemarkedet) til bygging av drivhus, anskaffelse av urtetørker, bord og benker og diverse utstyr til hagen.

Forankring

Årets prosjekt er, med utgangspunkt i Steinerskolenes læreplan, å utarbeide en pedagogisk plan for bruk av skolehagen i alle aktuelle fag med spesiell vekt på naturfag og mat og helse, for alle klassetrinn.

I fjor var det ingen plan for når de enkelte klassene var i hagen, men de fleste klassene var i større eller mindre grad involverte i oppbyggingen av den nye skolehagen.

Stordammen Alternative skole

Kommune: Asker

Kontaktperson

Eirill Steen/Eva Oline Norsteien, tlf. 952 57 242

Beliggenhet

Skolehagen er en del av eiendommen for skolen, og er lokalisert på et lite gammelt småbruk. Vi benytter hele eiendommen til skolebruk, men selve dyrkningsarealet er ca. 12 x 8 meter. I tillegg er det urtebed og et lite drivhus til oppal.

Drift

Skolehagearbeidet er en del av elevbedrift og det praktiske arbeidet ved skolen. Jeg som lærer har fagansvaret for hagen, men elevene og andre lærere jobber også i og med hagen. Våronn gjøres i skoletiden, og i vår- og høst halvåret bruker vi ca totalt 6 skoletimer i hagen hver uke, men da er praktisk arbeid med høner og annet inkludert. Hagen er lagt opp til å klare seg selv om sommeren, men vi er innom et par ganger, alt ettersom hvordan været er. Vi dyrker: reddik, grønnkål, bønner, solsikker, jordskock, purre, kålrot, poteter, sellerirot, diverse urter, ringblomster og div. sommerblomster. Noen av plantene aler vi opp for salg på sommermarked, annet brukes i mat og helsefag på høsten. Dessuten selges en del til foreldre underveis som det modnes og høstes.

Klassetrinn / antall elever og klasser

Skolen har 10 elever, på 9.- og 10. klassetrinn. Praktisk arbeid er en del av skoletilbudet for elever som av ulike årsaker ikke nyttiggjør seg av det ordinære skoletilbudet. Noen ganger er alle i hagen samtidig, alt ettersom hvilke oppgaver som står for tur.

Økonomi

Vanskelig å si hvor mye betalt fagtid, da dette er så integrert i skoledriften. I 2012 har vi et budsjett på ca. 5000,- kr.

Forankring

Dette er en del av skolen virksomhetsplan. Praktisk arbeid utgjør ca. 40 % av skolearbeidet, men i dette ligger også kunst og håndverk, skogsdrift, skolehagedrift og annet praktisk arbeid på gården. Mat & helse og naturfag knyttes automatisk til skolehagen der det er hensiktsmessig i forhold til aktiviteter. Alle grønnsaker som dyrkes i hagen lages det måltider av.

Referat fra skolehageseminar

Torsdag 26.januar 2012

Sted: Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Oslo

Tilstede:

Gunnebo slot, Sverige; Emma Naqvi
Odense Kommune, Danmark; Thomas Piekut
Odense Haver til Maver, Danmark; Thomas Høgedal
Humblebæk Haver til Maver, Danmark; Peter Laxdal, Thomas Nielsen
Århus universitet, Institutt for Uddannelse og Pædagogik; Camilla Roed Otte, Karen Stevnbak Andersen
Bygdøy Kongsgård: Ingeborg Fønstelien
Geitmyra Matkultursenter; Idun Leinaas
Geitmyra skolehager; Tore Faller
Naturfagsenteret: Eldri Scheie
Oslo og omegn økologiske hagebrukslag; Elin Tyse
Bioforsk Økologisk, Tingvoll; Kirsty Mc Kinnon

UMB, SLL: Aksel Hugo, Linda Jolly, Marianne Leisner

Følgende var invitert, men kunne ikke komme:

SJH, Aurland; Jorunn Barane
Øverland skolehage; Jolien Perotti
Bioforsk Økologisk, Tingvoll; Reidun Pommeresche
Hegli gård; Sidsel Sandberg, Nina Berge

Haver til maver presenterte prosjekt i Humlebæk og i Odense. Takk!

Maiken McCormick ledet oss gjennom et gruppearbeid fordelt på 4 tema:

- A. Hvordan kan vi bidra til økt kunnskap og forståelse for betydningen av skolehager?
- B. Hvordan kan skolehager bli en del av helhetsskolen?
 - Fysisk
 - Pedagogisk
 - Forankres hos lærere/rektorer
- C. Hvordan kan vi støtte hverandre og skape et slagkraftig og effektivt nettverk?
- D. Hvordan kan vi påvirke myndigheter? Hvilke myndigheter skal vi påvirke?

Hvordan kan vi bidra til økt kunnskap og forståelse for betydningen av skolehager?

- Gjøre skolehagen nødvendig.

Vise læringsutbytte

- Synliggjøre tverrfaglig samarbeid.
- Vise til læringsutbytte på ulike nivåer.

Info utad/ markedsføring

- Lage grønnsaksmarked med proff kokk i skolehagen og invitere presse.
- Fortelle de gode historiene i media.

- Snakke om skolehagen i ulike fora; politikere, myndigheter, ansatte i skolen, barn, foreldre.
- Vise fram skolehagen til ansatte i skolen.
- Lage foreldrefester i skolehagen. Benytte foreldre som opplysningsagenter.
- TV-program om barn og hage.
- Etablere nasjonale kompetansesenter – Nasjonalt senter for grønn undervisning.

Intern opplæring

- Få inn kompetanse om skolehagen i lærerutdanningen.
- Arrangere kurs, lange og korte, som er praktiske og pedagogiske.
- Arrangere seminarer.
- Arrangere åpne dager og felles studiereiser for å vise fram prosjekter.

Utvikle materiell

- Lage undervisningsplaner som er forankret i Kunnskapsløftet (Norge).
- Lage infomateriell til ulike målgrupper; politikere, lærere og foreldre.

Offentliggjøre forskning

- Presentere den forskningen som er gjort på oppretting og bruk av skolehager i Norden og verden.

Nordisk Innovasjonssenter

- Se på gode eksempler utenfor Norden.
- Finne modellskolehager.
- Gå i dialog med organisasjoner som arbeider med ulike lokale initiativer og prosjekter.
- Opprette et nordisk nettverk med fellesmøte en gang i året.

Hvordan kan skolehager bli en del av helhetsskolen?

Fysisk

- Ved å etableres i nærheten av skolen, lage felles mat.
- Utbygge samarbeidet med lokale skoler.
- Støtteordninger for kursing og kapitalutgifter.
- Alle kommuner må definere areal til skolehager.
- Mange skoler har plass til haver på deres areal.
- På skolene: fjerne asfalt, få inn driftsbygninger, plante nyttevekster, få inn husdyr og verksteder.

Pedagogisk

- Ved å koble til mat og helse.
- Definer skolehagen som "uteskole".
- Der skal være en slags omreisende konsulent, der kan holde skolene/lærerne fast i å bruke skolehagene i undervisningen – inspirasjon, veiledning m.m.
- Vi må kommunisere det heilhetlege som ligg i det å bruke skulehagen som ein. utdanningsarena- skulehagen gir moglegheit til å arbeide tverrfaglig, møte alle elever – mestring.
- Tilpasse aktiviteter i skolehagen så der oppfylles noen av målene for folkeskolen.
- Beskrives konkret i læreplanen.
- Samarbeide med FAU.
- Se til idretten; det er hvordan du lærer og ikke hva du lærer som er viktig.
- Viden om pedagogiske effekter, uddanne lærere.
- Skape nettverk mellom skolehagene i Norge (Norden).
- Undervise i skolens uteområder; gå inn; hva lærte jeg? Omvendt læreplan.
- La skolehagen være en grundforutsetning for en skoles drift.
- Få tverrfaglige møter på lærerutdanningen.
- Krav fra læreplaner, pålegg fra myndigheter.

Forankres hos lærere/rektorer

- Innlegg med læringsteori og presentasjon av dokumentasjon for skoleledere
- Tydeliggjøre at skolehage dekker eksisterende undervisningsmål
- Dialog med lærere og skolens ledelse.
- Drøfte skolehager og deres positive effekter i forum (sentrale/statlige) som allerede finnes – som skoler vender seg til og hører på, for eksempel "Skoleutvecling Centrum" (i Sverige).
- Samarbeid mellom UMB (SLL) og naturfagsenteret om dette spørsmålet.
- Kompetanseoppbygging kurs arrangerer av undervisningsmyndigheten.
- Definer læringsutbytte.
- Skape trygghet for at dette er en god læringsarena – forskning?
- Rektorer på seminar med f.eks. Linda, Camilla etc.
- Gå gjennom lærebøkene i ulike fag og lage undervisningsopplegg som passer inn under ulike kapitler.
- Iverksette en prosess som belyser hva det er skolehagen kan som folkeskolen ikke kan. Heretter bestemme hva som er det viktigste for skolebarn.
- De skal ville det selv, så de får eierskap og dermed blir autentiske.
- Arbeide frem en samling av skolehageaktiviteter, som viser hvordan mål i de forskjellige læreplaner tilfredsstilles; kunnskapsløft, Steinerskolens læreplan, Montessoriskolens m.fl.
- Bevisstgjøre lærere og skoleledelse på læringsutbytte.

Diskusjon; Hvor skal vi begynne?

- La oss inspirere av California-eksempler.
- Finne skoleledere med positive holdninger til Helhetsskolen.
- Frigi undervisningstid til skolehagearbeid.
- Skolehagen skal være noe annet enn teoretisk undervisning.
- Etablere enkle bygninger til redskaper mm, adgang til vann og toalett, ildsteder.
- Etablere system med skolehagekonsulent som kjører rundt og bistår ved behov.
- Bryte opp asfalt i skolegårdene; få inn nyttevekster.

Hvordan kan vi støtte hverandre og skape et slagkraftig og effektivt nettverk?

Referat mangler. Initiativ ble tatt i gruppen til å arbeide med å etablere et skandinavisk nettverk.

Hvordan kan vi påvirke myndigheter? Hvilke myndigheter skal vi påvirke?

- Gjennom statsrådene.
- Vise til forskning og resultater fra rapporter.
- Inviterer politikere og journalister til å besøke eksisterende skolehager.
- Lage en politisk strategi.
- Få presseoppslag.
- Jobbe tverrfaglig på lærerutdanningen.
- Samarbeid med pedagogisk miljø i Norden.
- Nordisk strategi, nasjonal strategi, regional strategi.
- Bruke nettverk og finne positive krefter på beslutningsnivå.
- Ved å stå sammen om noen felles hovedmål/visjoner.
- Se på de målsetninger som er satt, gi de strategier og tiltak for nå disse målsetningene - handlingsplaner, partiprogram.
- Forskning som dokumenterer påvirkning av eksisterende prosjekter.
- Gjennom mer forskning som gir viten om effekter skolehager/uteskole har på barn.
- Kommuner: tilrettelegging av skolehager, bevilgninger.
- Fylker: skape nettverk.
- Kommunalt ansatte på skoleområdet.
- Vise til gode eksempler fra andre myndigheter, fylker, land = smitteeffekt.
- Arbeide for mer forskning på området.
- Nordisk nettverk

- Snakke med skoleledere om hvordan de ser på skolehager og hvordan de kan bruke det
- Skape nettverk hvor vi kan samle eksisterende kunnskap på området og lære av hverandre
- Formidle forskning på området

Hvilke myndigheter skal vi påvirke?

- Kunnskapsdepartementet
- Landbruks- og matdepartementet
- Miljøverndepartementet
- Helse- og omsorgsdepartementet
- Finansdepartementet
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Lokal myndigheter som er koblet til bærekraft
- Skolemyndigheter koblet til læring (KD, men kanskje også Utdanningsdirektoratet)
- Forvaltning, kommunalt tilsette, foreldre
- Kommuner, fylker
- Forskning (Forsknings- og høyere utdanningsminister.)
- Skoleledere

Oversikt over skolehageareal i Oslo 2012

Utarbeidet av Oslo kommunale skolehager 12.1.2012 ved Tore Faller.
Nedlagte og ubrukte skolehager er markert med "ikke i drift".

Abildsø skolehage (ikke i drift)

Hadde et fint skolehageområde på 2,5 daa ved siden av skolen, som også ble drevet godt. Området bebyggt med SFO paviljonger i 1997. Ingen skolehageaktivitet nå.

Ammerud skolehage (ikke i drift)

Hadde et godt egnet skolehageareal på 2,2 daa ved siden av skolen som gikk tapt ved en skoleutvidelse i 1997.

Bekkelaget skolehage (ikke i drift)

Hadde et fint 3 daa stort område ved skolen helt frem til 1997. Nå bebyggt med skolebygninger og lekeapparater. For tiden ingen aktivitet.

Bjørnsletta skole (ikke i drift)

Hadde liten skolehage i sitt botaniske felt ved skolen.

Brobekk skolehage

I Bjerke bydel ved krysset Økernveien - Refstadveien. G.nr/B.nr: 85/3. Ca. 20 daa.

Regulert til spesialområde (skolehagetomt) og friområde.

Skolehage for Vahl og skole. Tidligere hadde også Lakkegata, Linderud, Nordtvet, Bakås, Ellingsrudåsen, Tonsenhagen, Veitvet og Tøyen skolehage på Brobekk. Nå er en god del parseller leid ut til private, men også noen barnehager. Det daglige arbeidet ledes av en arbeidskomité dannet av brukerne og bydelen med Ruth Heggum som leder. Den delen som lå nærmest Trondheimsveien er bebyggt med en barnehage. Hagen har 8 redskapsboder og 1 veksthus.

Bryn skolehage

Teisenveien 31. G.nr/B.nr:138/13. Ca. 2 daa.

Regulert til spesialområde (skolehage).

Er et stort og velegnet skolehageområde like ved skolen. Skolen har problemer med god og stabil anvendelse av hagen. Den har også vært noe plaget med byggearbeider på naboeiendom. Har redskapsbod.

Bygdøy skolehage (ikke i drift)

Hadde tidligere en velegnet skolehage på 4 daa ved siden av skolen. Området er nå bebyggt med skolebygninger. Skolen har siden tatt opp igjen skolehagearbeidet på nytt sted ved skolen (0,1 daa), men også dette er nå ute av bruk.

Bøler skolehage (ikke i drift)

Hadde et stort (3daa) og fint skolehageområde ved siden av skolen som i sin helhet er nedbygget av en flerbrukshall i 2007.

Ekeberg skolehage (ikke i drift)

Hadde til 1997 et velegnet og veldrevet skolehageområde på 1 daa ved siden av skolen. Er nå bebygd med skolebygninger.

Furuset skolehage (ikke i drift)

Har et stort og velegnet område (0,8 daa) ved siden av skolen som ikke har vært i bruk de siste årene, men området ligger bevart. Har redskapsbod.

Gamlebyen skolehage

Egedes gate 3.

Har et spennende område på skolen, som ligger bak høye murer (ca. 0,3 daa). Prosjekt "Den hemmelighetsfulle hagen" påbegynt 1995. Har bl.a. karpedam.

Geitmyra skolehage

Kierschowsgate 9. G.nr./B.nr: 220/50. Ca.41 daa.

Regulert til friområde.

Stor og veldrevet og sentralt beliggende skolehage for Bjølsen, Bolteløkka, Grünerløkka, Ila, Lilleborg, Lønnebakken, Majorstua, Marienlyst, Nordre Aker, Sagene, Sogn vg., Tåsen, Ullevål, Vestre Aker, Oslo Montessori, St. Sunniva, og Høyskolen i Oslo. Det leies også ut til private parseller og barnehager. Hovedbasen for skolehagevirksomheten i Oslo. Har 10 redskapsboder, 3 veksthus, kontor, møterom, spiserom, garderobe, toaletter, verksted, lager, hønsehus, demonstrasjonsfelt, 350 frukttrær m.m.

Gran skolehage (ikke i drift)

Har et område ca. 0,7 daa like ved skolen. Her er for tiden ingen aktivitet da området er sterkt plaget av hæverk.

Grefsen skolehage

Kapellveien 78. G.nr/B.nr: 77/353.

Kapellveien rett ovenfor skolen. Ca. 3 daa (muligens mindre).

Regulert til skolehage. Har redskapsbod.

Det er satt opp en gapahuk på området.

Grorud skolehage (ikke i drift)

Hadde område ved siden av skolen (1,6 daa). Brukes nå som lekeområde av SFO. Ingen skolehageaktivitet.

Hasle skolehage (ikke i drift)

Hadde område ved siden av skolen (1,3 daa). Gikk ut av bruk da området ble brukt til brakkerigg på midten av 90-tallet. For tiden ingen skolehageaktivitet.

Haugenstua skolehage, tidligere Smedstua skolehage

Smuivegen 255. Ved Smedstua/Haugenstua skoler. Ca. 5 daa.

Tidligere skolehage for Smedstua, Stovner og Fossum skoler.

Denne skolehagen er det siste året utleid til private parseller organisert av Haugenstua skole.

Parsellområdet ble i 2009 utvidet med et tilstøtende område.

Holmlia skolehage (ikke i drift)

Har skolehage ved siden av skolen. Hagen er liten men dekker behovet. For tiden ute av bruk.

Hovin skolehage (ikke i drift)

Strømsveien 110. G.nr/B.nr: 130/12 + 130/7. Ca. 2,6 daa. (3,6daa).

Regulert til skolehage og felles avkjørsel.

Var tidligere skolehage for Gamlebyen og Vålerenga. Ble i flere år benyttet av Flyktningekontoret i

Bydel Helsfyr-Sinsen. Har de siste årene vært ute av bruk pga omfattende anleggsarbeid på tilstøtende eiendommer. Har redskapsbod.

Hullbergmyra skolehage (ikke i drift)

Lilleakerv. 60 B. G.nr/B.nr:10/159. Ved Øraker skole. Var på ca. 4,3 daa.

Lilleaker og Bestum skoler hadde her et velegnet og veldrevet skolehage i akseptabel gangavstand fra skolene fram til 2006. 2/3 deler er nå tatt til barnehage og den siste 1/3 delen er uteområde for en midlertidig barnehage. Dette området er lovet tilbakeført til skolehage for Lilleaker skole. Den ene redskapsboden er inntakt med utstyr.

Huseby skolehage

Sørkedalsveien 167.

Har liten (ca. 0,2 daa) skolehage på skolen. Brukte også en periode området rundt den gamle

vaktmesterboligen, men der ble det i stedet anlagt plen i 2004 selv om skolehagen var velfungerende.

Høybråten skolehage

Bekkevollveien 5. G.nr/B.nr: 107/205. Ca 1,3 daa.

Dette er en velegnet skolehage og ligger på egen tomt i nærheten av skolen. Den drives av pensjonister med tilknytning til Lions. Skolehagen er meget veldrevet og elevene bruker den stort sett etter skoletid. Bolig- og eiendomsetaten vurderte i 2001 å selge tomten, noe som tydeligvis er blitt skrinlagt. Har redskapsbod.

Høyenhall skolehage

Traktorveien 15.

Har skolehage ved skolen. Området var på 2 dekar, men ble i 1994 sterkt redusert av en støyvoll. Ny bod ble satt opp til erstatning for den gamle og den gjenværende delen er velegnet.

Jeriko skolehage (ikke i drift)

Har et lite område ved skolen som for tiden ikke brukes.

Kampen skolehage

Normannsgate 57. Var på 1,3 daa.

Regulert til byggeområde for off. bygning (skolehage).

Den gamle skolehagen på Kampen er tatt i bruk som barnebondegård med mange forskjellige dyr. Den nåværende skolehagen ligger inntil dette området og har en tilfredsstillende størrelse.

Karlsruud skolehage (ikke i drift)

Ligger på tidligere masteområdet på Lambertseter. G.nr/B.nr: del av 159/1. Ca. 2 daa. Området ble etter lengre tids brakk tatt i bruk som skolehage igjen av Kastellet skole. Noen private parseller på området. Nå er det ingen skolehagevirksomhet, kun private parseller i hagen.

Kjelsås skolehage (ikke i drift)

Det gamle skolehagearealet på 1 daa er innlemmet i skolens uteareal. Skolen er nå under fullstendig ombygging. Har redskapsbod.

Klemetsrud skolehage (ikke i drift)

Har opprinnelig skolehage på 0,5 daa ved skolen. Har ikke vært i bruk på mange år.

Kringsjø skolehage (ikke i drift)

Hadde opparbeidet et lite område ved skolen som nå er gått ut av bruk.

Lambertseter skolehage

Glimmerveien 42.

Hadde et område på 2 daa ved skolen av tilfredsstillende kvalitet. Har i en periode vært ute av drift pga. midlertidig plassering av brakker. En mindre del er nå tatt i bruk igjen. Har redskapsbod.

Lindeberg skolehage (ikke i drift)

Har hatt en beskjeden aktivitet på skolens område. Har ellers samarbeid med Nordre Lindeberg besøksgård.

Ljan skolehage (ikke i drift)

Hadde fram til 2002 en fin skolehage på 0,8 daa i nærheten av skolen med tilfredsstillende aktivitet. Området er nå solgt og det er bygget omsorgsboliger der.

Lusetjern skolehage

Har skolehage i Holmlia parselhage og drivhus på skolen. Området har tilfredsstillende størrelse og ligger i grei avstand fra skolen, men er noe vannsykt.

Lutvann skolehage

Dr. Dedichens vei 75.

Den gamle skolehagen på 1,2 daa som lå ved skolen er delvis bebygd med nye skolebygninger. Resten er tatt i bruk igjen som skolehage. Har redskapsbod.

Lysejordet skolehage (ikke i drift)

Hadde et godt egnet skolehageareal på 2,2 daa ved siden av skolen som gikk tapt ved en skoleutvidelse i 1995.

Løren skolehage (ikke i drift)

Ulvenveien 62.

Har skolehage ved den gamle skolen på 4,5 daa som ikke er i bruk. Skolen er flyttet pga. utbygging av Store Ringvei, men det er diskutert om den gamle skolehagen kan gjenopprettes.

Manglerud skolehage

Plogveien 22.

Har et stort (9,8 daa) og velegnet skolehageområde ved skolen. Skolehagen her drives meget godt både som dyrkningsområde og område for uteskole. Arealet er noe redusert med en barnehage. Har 2 redskapsboder og et lite drivhus.

Maridalen skolehage

Gamle Maridalsvei 45.

Har et stort (1 daa) og velegnet skolehageområde ved skolen. Skolen var pilotskole i prosjekt "Levende skule". Skolehagen ble da totalt forandret og det ble utarbeidet et eget driftsopplegg. Dette opplegget er nå forlatt, men en del av hagen dyrkes fortsatt. Har redskapsbod og et halmhus/bod.

Marienlyst skolehage (ikke i drift)

Tusentrippen 1. G.nr/B.nr: 46/106. ca. 1,6 daa.

Regulert til tomt for offentlige bygg (skoleformål). Eies av Opplysningsvesenets Fond.

Ligger ved skolen. Deler av området ble leid ut til private parseller. Hele hagen er nå bebygd.

Munkerud skolehage (ikke i drift)

Hadde et godt egnet skolehageareal på 2 daa ved siden av skolen som gikk tapt ved en skoleutvidelse i 1996. Bruker nå litt av skolehagen til Nordstrand.

Nedre Bekkelaget skolehage (ikke i drift)

Ormsundbakken. G.nr./B.nr.: del av 197/46.

Regulert til skoleformål.

Hadde skolehage på 2 daa ved skolen. Ble i 1998 flyttet internt for å anlegge idrettsbane. Er i dag ikke i bruk.

Nordstrand skolehage

Fjellklangveien 5.

Har et stort og velegnet skolehageområde på 2 daa i gangavstand fra skolen. Aktiviteten har de siste årene vært liten og området ble planlagt utbygd. Utbygging skrinlagt og Munkerud skole bruker nå en liten del av hagen. Har redskapsbod.

Prinsdal skole (ikke i drift)

Hadde et godt egnet skolehageareal på 2 daa ved siden av skolen som gikk tapt ved en skoleutvidelse i 1994.

Rommen skole (ikke i drift)

Karen Platous vei 31. G.nr/B.nr: 97/144 + 97/6. Ca. 3,8 daa (muligens noe mindre).

Regulert til tomt for offentlig bygg (barneskole) og friområde.

Hadde et stort og velegnet skolehageområde ved siden av skolen. Ble også brukt av Romsås kvinneundervisning (som er voksenopplæring for innvandrere) og Vestli hagelag.

Etter en fullstendig ombygging av skolen i 2007 gikk hele skolehagen tapt.

Ruseløkk skole

Hengsenga 1. Del av G.nr/B.nr:2/113.

Har et stort (2 daa) og meget attraktivt skolehageområde på Hengsenga på Bygdøy. Skolehagen har hatt et noe lavt aktivitetsnivå i det siste, men vann ble lagt inn i 2010. Hagen ble etter sigende gitt som gave av dronning Maud til elevene på gamle Skøyen skole i 1915. Tomta forvaltes av Bygdøy Kongsgård/Norsk Folkemuseum (eier: Staten). Har redskapsbod.

Rustad skole

Paal Bergs vei 30. G.nr/B.nr:167/43. Ca.4,5 daa.

Har et stort og velegnet område ved skolen. Inneholder bl.a. en rikholdig tresamling (arboret).

Deler av området tatt til SFO-bygning. Har 2 redskapsboder.

Rødtvet skole (ikke i drift)

Sandåsveien 1. Ca. 3 daa.

Området ligger ved skolen og brukes i dag delvis av SFO og som lekeområde. Har redskapsbod.

Skøyen skole

Monolittveien 6.

Har et lite (ca. 0,2 daa) men velegnet skolehageområde bak skolen.

Smestad skole

Priorveien/Konventveien 27. Ca. 3,2 daa. (muligens noe større).

Regulert til skoletomt.

Skolehage på egen tomt med skolen på andre siden av Priorveien. Aktivitetsnivået er høyt og det er svært gode bygninger der etter et prosjekt med minibondegård i regi av bydelen. En mindre del er tatt til ballbinge i 2011.

Stig skole

Garver Ytterborgs vei 145.

Stor (2 daa) og velegnet skolehage ved skolen. Aktivitetsnivået er høyt og skolehagen er meget veldrevet. Ligger under høyspentledninger og er derfor ikke truet av utbygging. Har redskapsbod.

Svendstuen skole (ikke i drift)

Hadde en beskjeden skolehagedrift ved skolen.

Sørkedalen skole (ikke i drift)

Hadde tidligere ved skolen. For tiden ingen drift.

Trasop skole

Hellerudveien 63.

Regulert til skoleområde.

Hadde en stor (4,2 daa) og velegnet skolehage ved skolen. Tidligere sammen med Godlia og Oppsal skoler. Deler av området er tatt til SFO bygning og ballbane. Hadde 2 redskapsboder, den ene er revet og den andre er brent.

Trosterud skole (ikke i drift)

Krysset Tvetenveien 181/Dr. Dedichens vei. G.nr/B.nr:141/109(muligens flere). Ca. 3 daa.

Regulert til tomt for offentlige bygg (skoletomt).

Har en stor og velegnet skolehage ved skolen. Brukes ikke av skolen men av privatpersoner som driver parsell dyrking. Har redskapsbod.

Tåsen skole (ikke i drift)

Hadde tidligere 1,3 daa ved skolen. For tiden ingen drift. Skolen er også betydelig ombygd, så det er usikkert om det er noe restareal igjen.

Ullevålsveien skole

Bolteløkka allé 8.

Har en beskjeden skolehagedrift ved skolen.

Voksen skole

Arnebråtveien 120. G.nr/B.nr: 27/1257. Ca 8 daa.

Regulert til skoleområde.

Stor og velegnet skolehage ved skolen, men kun en liten del brukes til skolehage. Har de senere år også hatt høner. Store deler av skolehagen er tatt i bruk som uteareal for skolen. Har 3 redskapsboder.

Østensjø skole

Østensjøveien 112.

Hadde en liten skolehage på skoleområdet (0,1daa) som dekket behovet. Dette arealet er gått tapt til nytt bygg i 2011, men erstatningsareal er lovet opparbeidet.

Årvoll skole (ikke i drift)

Bård skolemesters vei 1. 4 daa.

Skolehage på skoleområdet, brukes nå som uteareal for skolen. Ingen skolehageaktivitet.

Boden er fjernet.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Postboks 8111 Dep., 0032 Oslo
Besøksadresse: Tordenskiolds gate 12
Telefon: 22 00 35 00, Telefaks: 22 00 36 58
E-post: postmottak@fylkesmannen.no
www.fylkesmannen.no/OsloogAkershus